

Knud Ulfeld til Svenstrup.

En adelig Embedsmand de to sidste Aartier
før Enevælden.

Ved

K. C. Rockstroh.

Knud Ulfeld var født 1609 og faldt i en Kamp paa Grænsen mellem Skaane og Smaaland i Slutningen af September 1657. Han var Søn af Rigsraad Christoffer Ulfeld til Svenstrup, kom 1620 i Sorø Skole og studerede derefter flere Aar i Udlandet. 1630—39 beklædte han Hofstillinger hos Christian den Fjerde.

1. Ulfeld som Generalkrigskommissarius før, under og efter Krigen 1643—45.

Aarene 1639—46.

I Juni 1639 blev Ulfeld udnævnt til Generalkrigskommissarius ved den saakaldte Unionsstyrke¹⁾, det vil sige den hvervede Styrke til Fods og til Hest, som fra

¹⁾ Bestallingsbrevet (Jyske Reg. IX Fol. 397 smlgn. Skaanske Tegn. VI Fol. 362) er ganske kortfattet og kun en Tiendedel saa omfattende som hans ændrede Bestalling af 1647 — se Side 424—25. „Pensionen“, 140 Rdl. in spec. maanedlig, skal begynde 3. Juni. Dagen efter Ulfelds Udnævnelse udstedtes en kongelig Anordning til Købstædernes Magistrater om paa Anfordring af Knud Ulfeld at levere denne rigtige Fortegnelser over deres indkvarterede Militær, at angive de enkelte ved Navn og om de var raske eller syge.

1638 var opstillet for at bevogte Landegrænsen mod Syd i Trediveaarskrigens sidste Aar. Denne Stilling var af militær-administrativ Natur, idet alt, hvad der hørte til Krigsmagtens Anskaffelse og Vedligeholdelse, særlig Mønstringerne af Mand og Hest, Vaaben og anden Udrustning samt hele Pengeregnskabet med Afdelingerne, med Landskaber, Byer og Institutioner, som berørtes af Militæret, henhørte under Kommissarien.

Til at forvalte et saadant Embede og i en saadan Tid behøvedes en overlegen Personlighed, som forstod at skaffe sig Respekt, og da Arbejdet derhos var byrdefuldt, uroligt og opslidende, havde det ikke været let at finde en Mand af tilstrækkelig Erfaring og i tilstrækkelig fremragende Stilling og derhos endnu i den yngre, kraftige Alder, som i længere Tid kunde og vilde bestride Embedet. I den Tid af knap et Par Aar, der var forløbne siden Unionsstyrkens Oprettelse, havde efterhaanden Tønne Friis, Mogens Sehested, Gregers Krabbe og Henning Valkendorf afløst hinanden som Generalkrigskommissarier¹⁾; men da Arbejdet tiltog stærkt i Omfang og krævede næsten bestandigt Ophold i Holsten og Slesvig, voksede Nødvendigheden af at finde en fuldt ud egnet Mand, saa at man undgik de hyppige Omskiftninger²⁾. Skønt vor Viden m. H. t. Ulfelds Ungdom er meget

¹⁾ Det var i Anledning af Knud Ulfelds Udnævnelse, at Rigsraadet 25. Maj (?) 1639 udtalte: Angaaende en Commissars Underholdning, som altid skulde forblive i Tjenesten, er vor Mening, at da ingen før derfor har haft baade Besoldning og Kronens Len, da at Hans Maj., dersom han vil beskikke en saadan fast og med Besoldning, at det da bliver en, som ingen Len har. (Erslev, Rigsraad og Stændermøder II S. 519 og 529).

²⁾ Nærmere om de Forhold, under hvilke Ulfeld modtog Stillingen, se Ulfelds Udtalelser til Rigsraadet 1647 — Side 426—27 (Erslev l. c. III S. 427).

ufuldstændig — nogen Ligprædiken over ham kendes ikke — viser adskillige Udtalelser af ham et indgaaende Kendskab til de militære Forhold i Nederlandene, hvor mange Danske søgte Uddannelse i Krigerhaandværket, og hvor uden Tvivl ogsaa Ulfeld har gjort Soldater-tjeneste. Forøvrigt havde Ulfeld baade 1637 og 1638 paa Kongens Vegne været Mønstringskommissarius ved Tropperne i Holsten¹⁾.

Unionsstyrken af „Riget“ bestod først af 3000 Mand til Fods i et Regiment paa 10 Kompagnier under Generalmajor Markvard Rantzau, en af Kongens Regimentschefer fra den tyske Krig, og en Eskadron Ryttere i 4 Kompagnier under den senere saa bekendte Friedr. v. Buchwald, og fra 1640 kom der et Fodregiment til under Kongens Svigersøn Christian Pentz. Ved Hertugdømmernes særlige Unionsstyrke var den dygtige og samvittighedsfulde Kay v. Ahlefeldt Generalkrigskommissarius.

De Pengemidler, hvormed Udgiften til Unionsstyrken bestredes, hidrørte fra de saakaldte Unionsskatter af Danmark og Norge (samt af Hertugdømmerne), hvilke fra 60,000 Rdlr. i 1637, da udskevne danske Afdelinger og Rostjenesten sendtes til Holsten, steg til 180,000 Rdlr. i 1638 og i den nærmest følgende Tid til imellem 3 og 400,000 Rdlr. aarlig²⁾. De fleste af disse Penge flød som en Strøm af Sølv i sydlig og vestlig Retning mod Landegrænsen og delvis derudover. Transporten af en Maanedes Lønning, omtrent 20,000 Rdlr.³⁾, skete almindelig paa

¹⁾ Indk. Breve til Danske Kanc. ¹⁷/₁ 1641; Glückstadtske Elb-Told-Regnsk. 1637 (Mønsterruller over Jesp. Friis' Jyske Regiment); Erslev l. c. III S. 427.

²⁾ Overslag over Unionsskatten fra 11. Dec. 1637 til Mikkelsdag 1641.

³⁾ I April 1639 afgik der endog 63,000 Rdlr. i een Transport (Val-kendorfs Regnskaber).

den Maade, at alt dette møntede Sølv nedpakkedes i Fustager og paa lejede Køretøjer førtes hen, hvor det skulde bruges, f. Eks. til Mønsterpladsen, hvor Maanedslønningen skulde udbetales. Paa hvert Køretøj var der læsset 6—10,000 Rdlr., og som Transportfører gik enten en af Kongens Skrivere eller Ulfelds Skriver, Johan Wessling, med en af dem lejet Mand; men ellers fulgte der ingen Bedækning med, hvad der viser, at Retssikkerheden var god paa Landevejene og ved Færgstederne. Kun en enkelt Gang i Fredstid, i 1640, skete det, at Skriveren under et nødtvungent Ophold i Haderslev saa sig nødt til at beholde hos sig en af Kongens „Liggere“ (Livvagtskarl) „for fahre skyld, effterdi der var en stor dorchtog daglig af Rytteri baade frem og tilbage, effterdi jeg iche vidste eller havde Ordre tilforn“¹⁾. — Ulfelds egen Lønning, 140 Rdlr. pr. Maaned, var selv efter de Tidens Pengeværdi temmelig ringe, da den kun ganske lidt oversteg den Lønning, som en Kaptajn og Kompagnichef fik; men hans Formænd i Embedet havde alene faaet Forplejning til 4 Vognheste efter den almindelige militære Takst. Det maa dog fremhæves, at Ulfelds Formænd havde af Kronens Len, og ogsaa Ulfeld fik saadant overdraget i 1640, da Kongen skriver til Corfitz Ulfeld: „Er knud ulfeldt tiendt med ded len, som offue gedde haffde, saa kan hand faa ded“. I Maj nævnte Aar fik Ulfeld da Tønsberg Len og St. Olafs Kloster²⁾.

¹⁾ Ulfelds Regnskaber 1639—40 (Skaanske Handl. No. 860). En enkelt Gang i 1638, da Tønne Friis fra Herredagen i Kolding medførte en af Rigsraadet bevilget stor Pengesum, lod han denne „konvoyere“ mod Syd af Rostjenesteryttere (Tønne Friis' Regnskaber).

²⁾ Lensbrevet er dateret $\frac{5}{15}$ 1640 (Norske Rigsregistraturer; Christian den Fjerdes Breve ved Bricka og Fridericia V S. 297; Samlinger til det norske Folks Hist. etc. V S. 439).

Aaret 1639 var i flere Henseender et Mærkeaar for Knud Ulfeld: han indgik sit første Ægteskab, med Otto Lindenovs Enke Vibeke Clavsdatter Podebusk til Østergaard i Salling, han udnævntes til Løjtnant ved skaanske Rostjeneste¹⁾, for hvilken Henrik Lindenov var Ritmester, og endelig kom han, som alt nævnt, ind i den betydningsfulde Stilling som Generalkrigskommissarius.

Ved Tiltrædelsen af sit Embede laa Ulfeld syg i Odense, thi han anfører i sit Regnskab, at han den 31. Maj sendte sin „Tjener“ (Wessling) fra Odense til Glückstadt „til Hans Majestæt at give min Svaghed til kende og erfare, hvorledes med Mønstringen skulde forholdes“, hvorhos Wessling medførte nogle Penge til Krigsfolkets Besoldning, som Ulfeld havde modtaget af sin umiddelbare Formand i Embedet, Henning Valkendorf, hos hvem Ulfeld sandsynligvis har været for at faa Underretning om sin Embedsførelse²⁾. Endnu et Stykke ind i Juni fungerede Valkendorf som Kommissarius, vistnok paa den syge Ulfelds Vegne. Ved Slutningen af Juni var Ulfeld dog kommen paa Benene igen og rejste omkring i Kolding-Ribeegnen paa Embedsvegne. Ved Begyndelsen af August var han atter ovre i Odense, men rejste derpaa over Haderslev til Glückstadt, hvor han traf Kongen, og han gjorde denne Rejse endnu fire

¹⁾ I Anledning af Kommissarieembedet tillodes det Ulfeld samme Dag, han blev udnævnt, at han i Fredstid maatte være forskaanet for Mønstring af sine Rostjenesteryttere — „dog dersom Riget nogen Krig (det Gud naadelig afvende) paakom“, skulde han lade sine Heste og Folk ligesom andre af Adel møde under Fanen. (Skaanske Tegn. 6/8 1639 (VI Fol. 362) samt 15/8 1639).

²⁾ Den 18. Juni fik Valkendorf Ordre om at tilstille Ulfeld Ordre m. m. Bestallingen vedrørende. Fyenske Tegn. V S. 32 og Christian den Fjerdes Breve ved Bricka og Fridericia V S. 247.

Gange inden Slutningen af Vinteren 1639—40. I det hele taget blev det et højst uroligt Liv, Ulfeld kom til at føre nu i en Tid af omtrent 8 Aar: det meste af Tiden i Fredsaarene er han i Holsten, men han træffes jævnlig oppe i Slesvig, i Jylland, paa Fyen, i Kjøbenhavn, paa Kronborg osv. Til Skaane kom han kun sjældent, men derimod opholdt han sig af og til paa Østergaard i Salling, og navnlig var han imellem sine Rejser hyppig at træffe i Egnen mellem Haderslev og Kolding¹⁾; thi i disse to Byer eller i deres Nærhed — paa Grænsen mellem „Riget“ og Fyrstendømmerne — laa der næsten altid i disse Aar større eller mindre Afdelinger af det geworbne Folk.

Det kunde naturligvis ikke undgaas, at Ulfelds Embedsstilling af og til bragte ham i Konflikt med en og anden af Officererne samt med Personer eller Myndigheder udenfor Hæren, hvis Krav Ulfeld ikke mente at kunne opfylde, og en væsentlig Ulempe for ham i hans Arbejde blev derfor Kongens Mangel paa modent Overlæg og paa Konsekvens i Fastholdelsen af sine Beslutninger²⁾.

¹⁾ Bl. a. i Vinteren 1639—40 skulde der hver Uge leveres Ulfeld 7 Læs Brændeved, saa længe han opholdt sig i Kolding By (Jyske Tegn. X Fol. 138). Det var ved den Tid (1640), at han skænkede Latinskolen i Viborg 500 Rdlr. in spec. som et Legat. (Saml. t. det norske Folks Hist. Bd. 5 S. 439 og Hofmans Danske Foundationer).

²⁾ Det var ogsaa en Ulempe, at Antagelsen af Officerer indtil og med Kaptajnsgraden snart foretoges af Kongen personlig, snart af Rigmarsken, hvorved der kunde fremkomme Tvivl om, hvorvidt Kongens eller Marskens Udnævnelse skulde have Fortrinet. I en saadan Anledning skriver Ulfeld i 1641 til Iver Vind: „... daa paa dett ieg ike schal staa i fare, om jeg giffuer den besoldning, som ike er approberett aff Kong: May:, att saa fortiene Vnaade; Och om ieg ike vill giffue den besoldning, som Rigens Mars lader forrestille, daa att haffue

Ligesom Christian den Fjerdes indre og ydre Politik førtes usammenhængende, i pludselige Overgange, saaledes optraadte han i sin Egenskab af Hærens Overhoved altfor ofte lunefuldt og skiftede Anskuelse fra Dag til anden: intet Forhold kunde faa Tid til at fæstne sig; Reduktioner og Nyhvervninger, Forhøjelser og Nedsættelser af Lønninger m. m. jog efter hinanden og var ofte fremkaldte af forholdsvis ringe Foranledninger.

En Dag drejer det sig om Ophævelsen af nogle Vagter, som Kongen anser for ganske overflødige, men kort Tid efter skønner er ganske uundværlige; en anden Dag om nogle Underbefalingsmænd, som Kongen afskaffer for at indføre dem nogle Uger senere. Saa beordrer han Lønningsforhøjelse for nogle Officerer, som har forstaaet at vinde hans Øre og Hjærte, men fratager dem Forhøjelsen efter faa Ugers Forløb af Frygt for at blive overrendt af andre i samme Anledning; saa tilstaar han en særlig yndet Officer særlige Begunstigelser i Borgerkvarter for kort Tid efter at fratage ham disse Begunstigelser, da Borgerne energisk protesterer derimod. Lønningsmaaneden lader han veksle fra 32 til 31 og 30 Dage og med tilbagevirkende Kraft for flere Aar, hvad der volder uhyre Besvær ved Regnskaberne og giver Anledning til mange Misforstaaelser. I 1639 afskaffede

hannem till Vwen^e. Han beder sig derfor underrettet om, hvorvidt Kongen endnu er ved samme Mening som tidligere: „Nemblig att ligesom alle høye officer vdi Holland och andenstedz, allene bortschienkis aff Hans Exellens och Generalen sellff: Saa will och hans Kong: Mayest: haffue sig samme høghed forrebeholden“. Han ønsker endvidere Oplysning om, hvorvidt: „den, som for sin forseelsse schyld, er, ved Krigsrett, dømt fra ære eller lifv kand aff nogen pardonneris vden aff Kong: Mayest: Allene^e. (Indk. Breve til Danske Kanc. 17/1, 1641, smlgn. Jyske Tegn. 25/1, 1641).

han Obersterne ved Regimenterne, men genindsatte dem i 1640 for atter i 1642 at afskaffe dem osv. osv.¹⁾ .

En anden og betydelig Ulempe for Generalkrigskommissarien fremkom ved, at Kongen vel var prompte til at drage Unionsskatterne ind i sit Skatkammer, dels i Kjøbenhavn, dels i Glückstadt, men han var til Tider overordentlig treven med at anwise Udtællinger til Afdelingernes Lønning. Med dette sidste in mente virker det derfor noget overraskende at se en kongelig Ordre som den af Juli 1641: at da Grev Pentz²⁾ har angivet for Kongen, at hans Regiment har et stort Tilgodehavende hos Kronen, skal Ulfeld „snarest afbetale“ Regimentet

¹⁾ Jyske Tegn. ²⁶/₉ og ⁸/₁₂ 1639, ²⁴/₁ og ²⁶/₂ 1640 samt ²⁴/₁₀ 1643; Tønne Friis' Regnskaber 1637—38 og Ulfelds 1639—40; Erslev l. c. II S. 460.

Oplysende for Forretningsgangen er nogle Bemærkninger af Kommissarius i 1637—38 Tønne Friis i hans Regnskabsbog: „Givet et Bud, som gik fra Oldesloh og til Glückstadt at forfare hos Hans May, Kammerskriver (det var dengang Henrik Müller, den senere Købmand og Admiralitetsraad), om Kong. May. havde ingen Ordinans efterladt sig, hvorledes det med alting skulde tilgaa, item at lade ham vide, Raadet intet vilde have de 8000 Rdlr., som var optagen“. Endvidere samme Aar: „Drog jeg til Haderslev at hente Ordinans hos Hans May., hvorledes det skulde gaa til, om de Kejserslige endeligen vilde ind i Landteholstein (herom se nærmere Jyske Tegn. Bd. IX ¹⁷/₁₀, ¹⁹/₁₂ og ²⁶/₁₂ 1637) og at hente Penge til Folket. Item at forfare, hvorledes det skulde forholdes med Officerernes Traktament, hvilket Punkt han viste mig til Raadet med, og var jeg paa Rejsen hen til Rigens Marsk; men Hans May. skrev efter mig, at jeg straks skulde derud igen, og da jeg kom til Haderslev igen, fik jeg der halvfemte Tusind Rdlr., som Hr. Albret Skiel havde der staaende, som jeg tog ud med mig . . .“. Han synes at være kommen til Kolding, da Kongens Bud indhentede ham, thi han har to Gange passeret Vejen Haderslev-Kolding med Slæde, „for ingen kunde komme frem med Vogne for Sne“.

²⁾ Kongens Svigersøn. Om Afregningen se Christian den Fjerdes Breve VI S. 109.

med den Summa af 46000 Rdlr. — en Sum som langt overgik, hvad Kommissarien sædvanlig laa inde med. Ligesaa ejendommelig er en kongelig Ordre af 1639 til Ulfeld: at Oberstløjtnant Buchwald „angiver for os“, at den ene Halvdel af hans Kompagnier mangler Lønning for omtrent tre Maaneder, den anden Halvdel for omtrent to Maaneder, hvilket er til største Skade baade for Borgerskabet og for Rytterne. Ulfeld skal derfor herefter „kontentere Buchwalds Folk til den fulde Maaned“, og dersom han ingen Penge har, lade dem miste, saa at de kommer til at staa ens, og „indtil de fuldkommen kan afbetales“¹⁾. Dette sidste er en ganske snild Maade at komme uden om Klagen over de ulige Kaar, men den var næppe egnet til at bringe Klagerne over manglende Lønning til at forstumme.

Paa direkte Vis at udtale sig om Vanskelighederne ved at faa Penge fra Kongens Skatkammer, det forbød naturligvis Ulfelds Respekt overfor Kongen; men det kommer frem paa anden Maade, f. Eks. i Juli 1641, medens Kongen — som da næsten altid i disse Aar — opholdt sig i Glückstadt, idet Ulfeld skriver: „udsendt efter salig Hr. Jørgen Urnes²⁾ Befaling min Tjener til Glückstadt til Hans Kgl. May. efter Penge, eftersom Krigsfolket resterede her i Danmark 4 Maaneders Lønning, og de da skulde ud at slage Lejren“³⁾ [ved Fuhlsbüttel]. Nogle Maaneder senere skulde det ene af de to kongelige Fodregimenter forlægges over i Stift Bremen til Erkebiskop Frederik (den Tredie), men forinden skulde der mønstres

¹⁾ Jyske Tegn. 17/9 1639 og 27/7 1641.

²⁾ Rigsmarsken.

³⁾ Hvorved maa bemærkes, at det netop var i Juli 1641, at Kongen befalede Ulfeld „snarest“ at udbetale de 46000 Rdlr. til Pentz.

og udbetales Afregning, og Penge var der ingen af: „Rejste Kommissarien hastelig herud¹⁾ til Hans May., eftersom alle Høy-Officerer det var begærendes, om adskillige Ordre at bekomme af Hans May. . . . kom ej længere end til Haderslev“, hvor han mødte Kongens Renteskriver med 24000 Rdl. samt Breve fra Kongen²⁾.

Samtidig hermed var Kongen meget ømtaalig overfor „Undersaatternes“ Henvendelser, naar de havde Penge tilgode for Forplejning, som var ydet Soldaterne i Kvartererne, og han udtaler sig jævnlig og meget misfornøjet om, hvordan han „molesteres“ af Overhæng fra Soldaternes Kreditorers Side, idet han ikke betænker, dels at han selv jævnlig er Skyld i, at Soldaterne ikke faar deres Lønning i Tide, dels at deres Vilkaar forværres ved, at de ikke er i Stand til at betale kontant, men maa give Anvisning paa Betaling, naar de faar deres Afregning. Ogsaa i Forholdet til den ikke-militære Befolkning var Ulfelds Stilling ikke uden alvorlige Bryderier, idet han som en Slags militær Embedsmand vel sagtens først og fremmest følte sig forpligtet til at varetage de militæres Interesser, men paa den anden Side maatte regne med, at Kongen i sin jævnlige Mangel paa Retfærdighed og Omtanke ensidig antog sig „Undersaatternes“ Sag og tilsidesatte Hensynet til Soldaterne. Saaledes skal nævnes, at Markv. Rantzaus Oberstløjtnant Paul Sehested og hans Kompagni skyldte nogle Penge til Borgerskabet i Oldeslohe fra den Tid, Kompagniet havde „Laufplatz“ der i Byen. Borgerne fremkaldte da i Begyndelsen af 1640 en meget unaadig kongelig Skrivelse til Ulfeld, der

¹⁾ Denne Gang ind i Riget.

²⁾ Ulfelds Regnskaber 1640—41; Arkivet i Wilster: Acta No. 199 (Tiden 1638—47).

beordres til uopholdelig at betale Pengene og føre dem i Afdrag i Kompagniets Regnskab. En lignende Overhaling fik Ulfeld i August samme Aar i en lignende Anledning, og i det hele taget var Kongen eller Embedsmændene i Tysk Kancelli ikke karrige med at uddele „Næser“¹⁾.

I 1642²⁾ valgtes Anders Bilde til Rigmarsk, efter at Embedet havde staaet ledig en Tid efter Jørgen Urnes Død. Til dette Embede havde Kansleren Chr. Thomesen Sehested foreslaaet — foruden Anders Bilde og Corfitz Ulfeld — „Knud Ulfeld“; men der var dengang to omtrent jævnaldrende Mænd af dette Navn, og begge var Rytterofficerer: Generalkrigskommissarien og Knud Ulfeld Jakobsen, og det er vanskeligt at afgøre, hvem af de to Mænd Kansleren har ment³⁾. Knud Jakobsen blev Rigsraad 1644 og var da Kongens Hofmarskalk samt Chef for Hoffanen og vel anset blandt sine Standsfæller.

I Vinteren 1641—42 laa det hvervede Korps ikke mindre end 6 Maaneder i en forskanset Lejr ved Fuhlsbüttel omtrent 10 Kilometer nord for Hamborg, og i Maj-Juni 1643 laa det samlet ved Ütersen, omtrent midtvejs mellem Hamborg og Glückstadt — begge Gange for

¹⁾ Inländ. Registr. $\frac{1}{2}$ og $\frac{20}{8}$ 1640. Angaaende Ulfelds Kommissarieforretninger skal iøvrigt henvises bl. a. til Jyske Tegn. $\frac{20}{12}$ 1639 (en gennemført Reduktion saavel af Personellet som af Lønningerne ved de hvervede Afdelinger), $\frac{22}{5}$, $\frac{15}{12}$, $\frac{20}{12}$ og $\frac{21}{12}$ 1640, $\frac{1}{3}$ (4 Breve), $\frac{22}{8}$, $\frac{21}{9}$ og $\frac{25}{9}$ (2 Breve) 1641; Indk. Breve til Danske Kanc. $\frac{17}{1}$ 1641 og $\frac{5}{5}$ 1642.

²⁾ Den 18. April ifølge en gammel Optegnelse i Ny kgl. Saml. Fol. 617. Prof. Erslev i Rigsraad og Stændermøder etc. II S. 598 har bestemt Datoen til at ligge mellem den 17. April og 16. Maj.

³⁾ Prof. Fridericia udtaler i Hist. Tidsskr. 4. R. III, at det var Generalkrigskommissarien.

at give Kongens sædvanlige Mellemværender med den rige Handelsstad behørigt Eftertryk¹⁾. Efter Samlingen i 1643 førtes den specielt danske Unionsstyrke tilbage i „Riget“ og spredtes over Jylland, Øerne og Skaane m. m., og her forblev den, lige til den svenske Hær under Torstensson pludselig brød ind over Holstens Grænse i December 1643.

Det kan næppe betvivles, at Kongen personlig er bleven overrasket ved det svenske Overfald og har staaet som lamslaaet derved; men det synes, som om andre har været bedre belavede derpaa, idet Kompagnier af det gamle geworbne Fodregiment allerede den 19. Decbr. efter Ordre skyndsomst afmarcherede fra Vestjylland mod Lillebelt. Saadan Ordre er ikke udgaaet fra Kongen eller Regeringen, men maa hidrøre fra Rigsmarsken Anders Bilde. Vi ser ogsaa, at Knud Ulfeld i September-Oktober 1643 er i ret travl Virksomhed paa Fyen, hvor han har indkøbt et større Parti Krudt til „Soldaterne“, og hvor han har mønstret det geworbne Mandskab. Ved Slutningen af December, medens Kongen fredelig højtidelig holder Julen paa Frederiksborg, er Anders Bilde og Knud Ulfeld m. fl. Adelsmænd i ivrigste Virksomhed paa begge Sider af Lillebelt med at organisere de disponible Stridskræfter, indkøbe Proviant og andet Krigsforraad (Bly, Jærn, Vaaben, Tømmer m. m.) og forstærke de tarvelige Forskansninger ved Snoghøj, Strib og Middelfart. Fra Ulfelds Haand i disse bevægede Dage haves der en lille Meddelelse af mere personlig Art, som er ganske karakteristisk, idet den i al sin Lakoniskhed viser ham netop

¹⁾ Om Vanskelighederne ved at skaffe Soldaterne deres Tilgodehavende inden Udmarchen til Holsten se Christian den Fjerdes Breve VI S. 290, 306 og 308.

som han var: en dansk Mand trods sine Studieaar i Italien og Frankrig og trods sit nylig afbrudte fleraarige Ophold i væsentlig tyske Omgivelser og tillige som en Mand, der under de mest kritiske Forhold til alle Sider har Sindsro nok til at vise en vis Humor. Han havde i Middelfart købt en Del Proviant af en vis Heinrich Tileman og lod i den Anledning udfærdige en Skrivelse paa Tysk til Henning Valkendorf, hvori han bad denne om at lægge de fornødne Penge ud. Som en Forklaring for at han skrev Tysk, tilføjer han egenhændig — skønt dette Sprog anvendtes saa almindelig i militære Forhold: „Kiære Broder, jeg lader schriffue dett paa tysch, paa dett Mannen dett kan forstaa, som siunis nogen vantro“.

I de skæbnesvangre Dage omkring Nytaar 1644, medens Fjenden var i Fremrykning gennem Slesvig, og den forfærdede Befolkning fra Land og By over Hals og Hoved strømmede over til Fyen, synes Knud Ulfeld mere end nogen anden at have staaet Anders Bilde bi i dennes store og ansvarsfulde Arbejde paa begge Sider af Beltet. Og vel var Anders Bilde en ualmindelig energisk Personlighed, men de Fordringer, der fra alle Sider stilledes til den ledende og ordnende her, var saa mangfoldige, at ogsaa en saa arbejdsdygtig, ligevægtig og indsigtfuld Mand som Knud Ulfeld ret var paa sin Plads. Den 9. Januar 1644 fandt Rytterfægtningen mellem den svenske Hærs Fortrav og Buchvalds 4 Kompagnier Sted mellem Kolding og Snoghøj, og umiddelbart derefter indesluttede Svenskerne den endnu kun halvt færdige Forskansning ved Snoghøj, hvori fandtes det gamle geworbne Regiment og det meste af Jyske (nationale) Regiment til Fods samt en Del af Buchwalds Ryttere. Efter en gennem flere Dage fortsat Kanonade fra begge Sider, og efter at Rytterne

samt Hovedparten af det hvervede Folk og en Del af Jyske Regiment var bleven overførte til Fyen, overgaves Forskansningen den 14. Januar efter Ordre af Kongen, som imidlertid var kommen til Stede paa Fyen.

I de nærmest følgende Maaneder organiserede Bilde Forsvaret af Fyen, afviste flere svenske Angreb paa Øen og foretog selv adskillige heldige Flankeangreb paa Fjenden i Jylland. Ved en Rekognoscering af Fjendens Stilling ovre i Snoghøjegnen allerede den 25. Januar ledsagedes Bilde af Knud Ulfeld, der var forbleven her i det forventede Brændpunkt for krigerske Begivenheder og røgtede sin Gærning, indtil han i September Maaned fulgte med til Skaane, hvor Kongen samlede en betydelig Hærstyrke, efter at Torstensson havde forladt Jylland. I Maj havde Ulfeld været i Kjøbenhavn for at rejse Penge, og han skriver herom til Henning Valkendorf: „.... min Skriver har været herovre at skulle affordre en Summa Penge til at betale Krigsfolket i Eyen; men her¹⁾ er ingen Penge i Forraad. Saa har dog Hr. Hofmester forstrakt af Hans Maj.^s egne Penge 5000 Rdlr.; flere kan jeg ikke faa, da Hans Maj. ikke selv er til Stede“ Han beder Valkendorf om at skaffe, hvad der yderligere behøves²⁾. Kongen var dengang optaget af et af disse underlige, usammenhængende og kun delvis gennemførte Tog med Flaaden, som var ham ejendommelige. Under det samme Ophold i Kjøbenhavn indsamlede Ulfeld en Del Penge, som Højadelen skød sammen til

¹⁾ D. v. s. i Kjøbenhavn.

²⁾ Fremstillingen af Begivenhederne 1644 er næsten udelukkende bygget paa Unionsskatteregnsk. 1643—45 (Milt. Regnsk. III c osv.) samt Skaanske Handlr. No. 876, „Krigssager 1647“. Alle disse Regnskaber henhører under Knud Ulfelds Kommissariatsregnskaber.

Hvervning og Underhold af Krigsfolk — saaledes Rigens Kansler Just Høg 2000 Rdlr., Corfitz Ulfeld, Ove Giedde og Knud Ulfeld selv 1000 Rdlr. hver, Tage Tott 2000 Lød Sølv, der leveredes ind til Mønten og beregnedes for 906 $\frac{1}{2}$ Rdlr. 20 β ; 500 Rdlr. skænkedes bl. a. af „min kære Fader Christoffer Ulfeld“. Det var i Anledning af denne Indsamling, at Ulfeld i Subskriptionslisten udtalte: „Eftersom jeg har udgivet til det Kompagni, jeg efter Rigsraadets Villie hverver i Skaane, til Bedste 1000 Rdlr. og dog har mistet baade i Jylland og Skaane, hvad jeg ejede, da naar andre, som har bedre Middel end jeg, baade i Skaane og andensteds, gør lige ved mig, vil jeg videre forstrække, hvad jeg kan afstedkomme“¹⁾.

Da Kongen i September samlede en betydelig Hær ved Malmø, fulgte Knud Ulfeld med derover²⁾ og var virksom ved Mønstringer, ved Indkvarteringen af de talrige Afdelinger i Fæstningen og dennes nærmeste Omegn, ved Anskaffelse af Proviand og Materiel m. m. Som bekendt forstod Kongen ikke at udnytte den foreliggende gunstige Situation, som en i Tal overlegen og vel uddannet Hær samt en af stærke Fæstninger støttet Operationsbasis ydede ham. Det lykkedes ham vel ved en forsigtig Fremrykning at faa Fjenden til at trække sig i nordlig Retning, men der blev ikke gjort noget alvorligt Forsøg paa at tilføje Fjenden et Nederlag, og paa Efterretningen om, at Pros Munds lille Flaade var bleven ødelagt af den langt overlegne svenske Flaade, skyndte han sig tilbage til Kjøbenhavn. Den ved store Anstrængelser samlede

¹⁾ Erslev III S. 17. Dette Kompagni overlod Ulfeld efter Fredslutningen til Hannibal Sehested, der lod det føre op til Norge, (Saml. t. d. norske Folks Hist. V. S. 379).

²⁾ Eller rettere: han synes at have været der, da Kongen kom. (Christian den Fjerdes Breve VI S. 494 og 497).

og udrustede Hær spredtes igen til alle Sider, og Fjenden spillede atter Herre i Skaane.

Sommeren 1645 opholdt Ulfeld sig en lang Tid i Kjøbenhavn, hvor han ved Siden af sine andre Hverv anvendtes af Kongen som en Slags Kommandant i Fæstningen¹⁾.

Efter Fredsslutningen forelaa der et vældigt Arbejde for de til den militære Administration hørende, og da navnlig for Knud Ulfeld, ved at gennemføre Reduktionen af Hæren til Fredsfod. Dette Arbejde varede ved indtil Udgangen af Aaret 1646, da det hvervede Fodfolk var bleven bragt ned til omtrent Halvdelen af, hvad det havde været før Krigen, det hvervede Rytteri var bleven forlagt rundt omkring paa Landet, medens de under Krigen opstillede Afdelinger alle var bleven opløste. Man faar et Indblik i dette store Arbejde ved at gennemse de store Bunker af Regnskaber fra Ulfeld, som endnu er bevarede. Hvad man derimod ikke kan se, men kun ane, det er det uendelige Bryderi, som det maa have voldt nogenlunde at tilfredsstille alle de mange Personer, militære som ikke-militære, som havde Fordringer paa Kronen fra Krigens Tid eller før denne. Ja havde Pengene endda flydt nogenlunde tilstrækkelig, saa kunde Arbejdet have gaaet nogenlunde let fra Haanden; men der var Kompagnier, ja Regimenter, som havde indtil halvandet Aars Lønning tilgode, og som til Gengæld selv skyldte i Kvartererne omkring i Landet for Føde og Klæder.

Almindeligvis fik de „reducerede“, de menige saavel som Befalingsmændene, en Maanedes Lønning — det ud-

¹⁾ Sjæll. Tegn. 7/8, 6/7, 30/7, 4/8, 16/8 og 28/8 1645 og Kjøbenhavns Diplom. V S. 282, 284, 285, 286, 288 og 289.

skrevne Mandskab dog kun en Uges Lønning — kontant ved Afskeden samt deres „Passbort“ eller „ærlige Afsked“, men iøvrigt kun en Afregningsseddel med en Opgørelse af deres Tilgodehavende, og hermed kunde de, ofte med Kone og Børn, rejse ud i den vide Verden, hvorhen de vilde, men ud af Landet, dersom de var fremmede. Man kan forestille sig, med hvilke Følelser en varmhjærtet Mand som Knud Ulfeld har udstedt en Ordre som denne: „Eftersom nærværende Soldat (Edward Bruen) er aftakket og er nu bestediget paa sin Rejse til England og har faaet 4 Rdlr., saa ville Hans Wessling endnu give ham til Tærepenge 6 Rdlr., efterdi han af Fjenden er skudt og bleven lam“. Og Krøblingen har ikke engang været i Stand til selv at sætte det Kors paa Kvitteringen, som skulde træde i Stedet for Underskrift — det har hans Hustru maattet gøre for ham¹⁾.

Man har i vore Dage vanskelig ved at fatte, hvilke Bryderier det voldte at skaffe Midler til Tilfredsstillelse af den værste Trang hos Statens mange smaa og store Kreditorer efter saa ødelæggende Krige som Torstenssonfejden og Krigen 1657—60; og om en Fordringshaver kunde faa en større eller mindre Del af sit Tilgodehavende honoreret — eller i det hele taget faa noget — beroede meget paa Tilfældigheder og paa personligt Bekendtskab til saadanne Mænd, overordnede som underordnede, hvem Statens Pengemidler passerode. Et Par Eksempler herpaa skal anføres. Saaledes skriver Righofmesteren, Corfitz Ulfeld, i August 1647 i de mest bevægelige Udtryk til Knud Ulfeld om at betale en Kaptajn Darsy, som i mange Aar havde gjort Tjeneste i Skaane,

¹⁾ Skaanske Handl. No. 876, „Krigssager 1647“.

og hvem Kongen personlig havde lovet at hjælpe, hans Tilgodehavende. Knud Ulfeld synes ikke at have haft de nødvendige Penge i Kassen, men maa bede Kommissarieskriveren, Hans Wessling, som iøvrigt var Svoger til Darsy, om at søge at faa de nødvendige Penge til Laans.

Naar det for en af Statens højeste Finansebedsmænd var nødvendigt at bede sin Skriver anstrænge sin personlige Kredit for at tilfredsstille en Fordring, for hvis Indehaver baade Kongen og Rigshofmesteren interesserede sig, kan det ikke undre, at det faldt andre Instanser vanskeligt at opfylde deres Forpligtelser. Saaledes skriver Rigsmarsken samme Aar 1647 til en af Landkommissarierne for Sjælland, den bekendte Wenzel Rothkirch, at Oberstløjtnant Michael Eckstein, den senere Kommandant paa Bornholm, er bleven antagen til Tjeneste, og der skal udbetales ham 200 Rdlr. Rothkirch lod denne Ordre gaa videre til Kommissarieskriveren for Sjælland, men denne havde slet ingen Penge, og først flere Maaneder senere, da Rothkirch „har erfaret“, at Skriveren har faaet 400 Rdlr. ind i Kassen, kan han give Ordre om Betalingen af de 200 Rdlr.

I Anledning af det anførte Brev fra Rigshofmesteren til Knud Ulfeld skal bemærkes, at der synes at have hersket et meget godt og hjærteligt Forhold mellem de to Mænd. Der kendes vel kun nogle faa Breve mellem dem, og disse omhandler mest Forretningssager, men der er dog over dem et umiskendeligt Anstrøg af Velvillie og Fortrolighed fra Rigshofmesterens Side. Hofmesterens Breve er snart helt paa Fransk, snart paa Dansk med en fransk Indledning, til hvilken det efterfølgende Dansk lyder helt fornøjeligt som f. Eks.: „Monsieur. Félicité et bonheur vous soit ensemble à toute votre mai-

son! Her paa stedid gjøriss fornøden tuende Møllesteene osv. . . .“ (til Kongens Møller ved Vandkunsten)¹⁾.

Af de ikke mange Breve, som kendes fra Knud Ulfeld, skal her anføres et til Hans Wessling som Eksempel paa den Form, han anvendte, og den Tone, han an slog overfor en af sine undergivne. Han bruger almindeligvis den Indledningssentens (J. H. s.), som er kendt fra hans samtidige Standsfælle, den gudfrygtige og nidkære Patriot Christen Skeel Albretsens Dagbog. Brevet lyder: „Kære Hans Wessling, Gud være altid hos Eder! Eftersom I skriver, om I nogle Penge hos Laurids Jensen²⁾ maa annamme, saa har jeg derom skreven Laurids Jensen til og er dermed tilfreds, at I hos ham oppebærer et Tusind Rigsdaler, hvoraf I kan forstrække Kaptajn Strauss' og Kaptajn Crantz³⁾ Kompagnier nogle Hundrede Daler — dog at I vel har i Agt, at Fæstningerne ikke skal fattes. Eder Gud befalet“. Han tilføjer derpaa: „Jeg vil, næst Guds Hjælp, selv med det første søge Kong: May: og underdanigst berette al Ting⁴⁾“.

I 1647 opstod der en meget heftig Strid mellem Knud Ulfeld og Provinsernes Landkommissarier — en af de Stridigheder indenfor Adelen, som kendetegnede Christian den Fjerdes sidste Regeringsaar. Disse Stridigheder var jo mere eller mindre direkte fremkaldte af den i

¹⁾ Landskrone Lens Regnsk. 1647—49.

²⁾ Vistnok den skaanske Kommissarieskriver.

³⁾ Johan Strauss og Otto Crantz var begge ved Det Gamle Danske (geworb.) Regiment til Fods.

⁴⁾ Skaanske Handl. No. 876. „Krigssager 1647“. Der bliver senere Lejlighed til at se, hvad Ulfeld kan have ment ved Tilføjelsen i Brevet.

aandelig og legemlig Henseende stærkt svækkede Konge, og noget lignende kan have været Tilfældet her, da det kan ses, at Knud Ulfeld havde direkte Adgang til Kongen og muligvis i Læ af denne og Svogerpartiet har spændt Buen for stramt overfor sine Standsfæller; men det er ikke muligt tilstrækkelig at trænge til Bunds i Sagen. Muligvis har den Yndest, som Knud Ulfeld aabenbart har nydt hos Kongen, og som bl. a. gav sig Udslag i, at Ulfeld i 1646 havde faaet Landskrone Len afgiftsfrit, været andre ubehagelig, hvorhos ogsaa dette, at Knud Ulfeld stod Corfitz Ulfeld og Svogerpartiet nær — Knud Ulfelds Broder Ebbe var jo selv en af „Svogrene“ — kan have paa-virket den øvrige Adels Stemning overfor ham. Endelig synes der at have eksisteret et mindre „nabovenligt“ Forhold mellem Familien Ulfeld paa Svenstrup og nogle andre af den skaanske Højadel (Tott, Brahe).

Forholdet var dette, at de af Landskaberne i Aarenes Løb bevilgede og indbetalte Forsvarsskatter — Unions-skat og Kommissariatold — næsten udelukkende var vandrede over i Generalkrigskommissariens Kasse for de hvervede Tropper eller i Kongens egen Kasse, saa at Landekisterne enten ikke fik, hvad der oprindeligt var tiltænkt dem, eller at de egenmægtigt paa Kongens Befaling tømtes under Krigen 1643—45 uden særlig Hensyntagen til den Provins, hvori Pengene var indsamlede, og uden Hensyntagen til Landkommissarierne. Under Krigen var derhos næsten alle Hærens Pengesager, de hvervede Afdelingers som de udskrevnes, gaaede ind under Knud Ulfelds Styrelse, og dette Forhold vedblev delvis ogsaa efter Krigen, saa at Generalkrigskommissariatet var bleven en Institution af stor Betydning. En Maalestok for denne Betydning afgiver den Bestemmelse i Ulfelds nye Bestalling

af 1647¹⁾, at Generalkrigskommissarien skal „holdes i den Respekt og den Autoritet“, som vore Generalkrigskommissarier hidtil har haft hos vore Krigsfolk, „og skal han næst efter Rigens Marsk af Krigsofficerer og Knægte holdes“, hvorved maa erindres, at Rigsmarsken var den næsthøjeste af de tre Rigets Embedsmænd.

Straks efter Freden 1645 og senere hver Gang, de kom sammen, havde Landkommissarierne anmodet Rigsraadet om, at Landekisterne unddroges Generalkrigskommissariens Raadighed, og man kan skønne, at det navnlig er fra Christen Skeel Albretsen, den ene af de sjællandske Landkommissarier, at Angrebet mod Knud Ulfeld kommer. Foreløbig blev Landkommissariernes og Adelens Anstrængelser dog forgæves, og i 1646 blev Knud Ulfeld yderligere valgt til sammen med sin Fader at være Generalkrigskommissarius i Skaane i Stedet for Tage Tott, som traadte tilbage paa Grund af Alder og „Skrøbelighed“, og med denne Stilling fulgte fra tidligere Tid Overbestyrelsen af Kommissariatolden fra hele Danmark samt et vist Overordnethedsforhold til de andre Provinsers Kommissarier. Aabenbart som Følge af en stærk Paavirkning fra Rigsraadets Side bestemte Kongen dog i Maj 1647, at saavel Unionsskat som Kommissariatold skulde indgaa i Landekisterne, og at Knud Ulfeld gennem Rigsmarsken skulde opgive til Landkommissarierne, hvor meget der behøvedes til det geworbne Folk, hvilke Penge da af Landkommissarierne skulde udbetales til de i hver Provins værende Kompagnier, medens Marsken og Provinskommissarierne selv ordnede Forholdet med de udskrevne Afdelinger. Dette var den første Sejr for Landkommissarierne.

¹⁾ Sjællandske Registre ²¹/₁ 1647.

Knud Ulfeld har dog ikke villet føje sig efter de af Rigmarsken givne Anvisninger og Landkommissariernes Ønsker, thi i Juli samme Aar maatte Rigsraadet love, at det ved et delvist Adelsmøde i Kjøbenhavn i Anledning af den udvalgte Prinses Død og forestaaende Begravelse vilde træffe en endelig Ordning af Forholdet mellem Landkommissarierne og Knud Ulfeld. I November blev da Sagen endelig drøftet mellem Rigmarsken, hele Rigsraadet og Landkommissarierne, og en af disse sidste til Raadet udstedt vidtløftig Redegørelse for alle tidligere Forhandlinger blev tilstillet Knud Ulfeld til Erklæring. Denne Erklæring fremkom den 19. November og er et skarpt Svar paa Landkommissariernes Udtalelser, som ganske vist heller ikke alle er lige holdbare, om de end kunde have Grund nok til Misfornøjelse. Navnlig holder Ulfeld paa den Bestemmelse i sin nye Bestalling af Januar det samme Aar, hvorefter Landkommissarierne skulde fremsende deres Regnskaber til ham, medens Landkommissarierne kun vilde staa til Regnskab for Raadet. Mærkeligt er det iøvrigt, at Knud Ulfeld har kunnet faa denne Bestemmelse ind i sin Bestalling. Corfitz Ulfeld har næppe nogen Andel deri, thi han var dengang ude paa en af sine lange Ambassaderejser — snarere har Knud Ulfeld sat den igennem ved direkte Henvendelse til Kongen og ved sine Forbindelser indenfor Kancelliet.

I sit ovennævnte Svar¹⁾ skriver Knud Ulfeld blandt andet om sin Embedsførelse: „Hvis min thienniste angaar, ere vel de goede Herrer²⁾ vitterligt derom, hvorledes jeg kom til den och saa lenge er blefven i den; der jeg hafde tient kong. may. udi 9 Aar, och fire goede mend

¹⁾ Erslev III S. 427.

²⁾ D. e. Rigsraadet.

hafde verrid commissarier paa rad hver 3 maaneder eller nogle lenger och ville iche blifve der ved for bestillingens besværlighed schyld, nemblig Thønne Fris, Mogens Sested, Gregers Krabbe och Henning Valchendorf, da blef mig naadigste befallit ved salig cantseler Christian Fris och da statholder her Chorfedts Ulfeld at verre i denne plats, och der jeg iche kunde eller burde imodstrebe naadigste befalling, maate jeg mig det paatage och hafver verrit der udi (forsvarligen, som jeg forhaaber) udi otte aar med stor umage, som der hafver fuldt udi tvende thog och krich, baade der armeen laa Vinteren ofver til Fuelsbüttel, siden der folchet gick mod Hamburgh och nu den gandsche besverlige krig ud, udi hvilchen, enddog jeg gierne hafde haft hielp, maate jeg dog iche alene forrette alt det, som det geworbene folch vedkom, mens end och saa alt landfolchet, ja och adelens egne compagnier . . .“

Herpaa fulgte Landkommissariernes Replik, hvori de navnlig fastholdt alene at ville aflægge Regnskab for Rigsraadet, ikke for nogen „middel person“ (Knud Ulfeld). Denne svarede atter herpaa omtrent som før, denne Gang dog i mere forsonlige Udtryk. Ulfeld havde samme Dag modtaget et af Anders Bilde udstedt, ganske usædvanlig pompøst Dokument, hvori Bilde i ret bydende Vendinger gav ham Anvisninger med Hensyn til den fremtidige Ordning af Skaanes nationale Fodregiment¹⁾.

Efter et Par Dages Betænkning udtalte Rigsraadet til Landkommissarierne Kongens Resolution i Sagen, hvorved Landkommissarierne (og Anders Bilde) vandt en eklatant

¹⁾ Skaanske Handlr. No. 877—80, „Krigssager 1647—49“, navnlig Christoffer og Knud Ulfelds Regnskaber ¹/₅ 1647—¹/₁₀ 1647 „saa wel och en Rom tid der effter“. — Om Afslutningen af Ulfelds Regnskaber se iøvrigt bl. a. Sjæll. Tegn. ²⁸/₈ 1646 (to Breve) og Jyske Tegn. ¹⁴/₉ 1645.

Sejr, der forøgedes ved, at Kongen — hed det sig — i Betragtning af det nuværende ringe Antal hvervede Folk mente ikke at behøve nogen Generalkrigskommissarius mere i Fredstid. — Ulfelds Afgang skete dog ikke lige straks, thi først den 21. Januar 1648, altsaa paa Aarsdagen for hans nye Bestalling, fik han udbetalt Afregning i Kjøbenhavn til sig selv og to Skrivere med ialt 2446 Rdlr. „som er min resterende Traktement og Besoldning“, idet hans egen Maanedslønning var bleven sat op til 250 Rdlr.

Hermed endte denne langvarige Strid, som sikkert har efterladt megen Bitterhed hos begge Parter, og i hvilken man vistnok for en Del kan søge Grunden til det mærkelige Forhold, at Knud Ulfeld trods sin store Dygtighed, Erfaring og Virkelyst og sin betydelige Formue ligesom forblev noget isoleret og aldrig blev optagen i Rigsraadet, skønt han blev foreslaet dertil og flere Gange var paa Valg. Stillingen som Kommissarius i Skaane vedblev han at beklæde indtil 1. Oktober 1648.

2. Ulfeld som Lensmand paa Landskrone Slot.

1646—57.

Samtidig med at Knud Ulfeld saaledes i en Række af Aar havde forvaltet et omfangsrigt og ansvarsfuldt Embede og yderligere blev brugt som Kronens Tillidsmand ved Ordningen af adskillige Handler i Skaane og paa Bornholm, havde han haft meget betydelige Privatinteresser at passe. Hans første Hustru og hendes Børn medbragte bl. a. Borrebygaard og Gods i Skaane, som Knud Ulfeld med Svogerens, Henrik Lindenovs Samtykke overtog „paa Forpagtning og visse aarlig Afgift, indtil

hans (Henrik Lindenovs) afgangne Broders Børn fylder 18 Aar, efterdi Loven ej tilsteder det anderledes under Hænder at have“. Forpagtningssummen skulde efter Tak- sation af udnævnte Kommissarier indbetales til Henrik Lindenov paa Børnenes Vegne. Samtidig beholdt han en Tid endnu — indtil 1. Maj 1646 — Tønsberg Len¹⁾, fik i 1643 overladt nogen Tiende af Kronens, tilhandlede sig efterhaanden forskelligt Jordegods i Skaane og andre Steder, og endelig overtog han fra sin Fader Styrelsen af Svenstrup Gaard og Gods. Forpagtningen af Borreby- gaard og Gods gav Anledning til en af de blandt Adelen saa hyppige Retstrætter, idet Henrik Lindenov og Ulfeld ikke kunde enes om Forstaaelsen af en Kontrakt imellem dem²⁾. Endelig, i Knud Ulfelds sidste Leveaar kom For- mynderskabet for Broderen Bjørns Søn Otto Christoffer og Tilsynet med dennes Gods til alt det andet, og ogsaa dette gav Anledning til en Tvistighed med en Standsfælle³⁾. Større Betydning synes dog ingen af disse Uenigheder at have haft. Gaarden Østergaard i Salling, til hvilken han skrev sig, før han fik overdraget Svenstrup i Skaane, drev han ogsaa en Del Aar, indtil Østergaard overgik til Stedsønnen Christian Lindenov.

Særlig betydningsfuldt, fordi det bragte Ulfeld ind i

¹⁾ Han fik Kvittans derpaa i Juli 1650. Hannibal Sehested ønskede ved Slutningen af Krigen 1645, enten at Ulfeld selv maatte komme til Norge for at styre sit Len, eller at dette overdroges til en anden, imod at Ulfeld fik Erstatning paa anden Maade. — Om dette og om en Strid med Niels Lange angaaende Tøns- berg Len samt Hann. Sehesteds Forhold dertil se Samlr. t. det norske Folks Hist. III S. 155 og V S. 409.

²⁾ Indkomne Breve til Danske Kanc. $\frac{1}{5}$ 1640; Skaanske Tegn. VI Fol. 380 og 394 (Ordrer til Tage Tott og Gunde Rosenkrantz som Kommissarier).

³⁾ Danske Mag. 3. IV. S. 285.

en ny Virkekreds, var det, at han fra 1. Maj 1646 blev forlenet med „Kongens og Kronens Slot og Len Landskrone“¹⁾ efter Henrik Huitfeld, med hvem Ulfeld iøvrigt kort i Forvejen havde været i Kommission til Undersøgelse af Kirkernes Tilstand efter Krigen²⁾. I Lensbrevet udtales der intet om Vilkaarene for Forleningen, men Meningen var, at han skulde nyde Lenet frit. Efter Frederik den Tredies Tronbestigelse blev der i den Anledning i Rentekamret gjort Udsættelse paa hans iøvrigt lidet omfattende Regnskab, hvortil Ulfeld svarede, at ikke alene gav Frederik den Tredie ham Lenet frit 1648—49, men det samme havde været Tilfældet de foregaaende Aar i Følge Christian den Fjerdes Bevilling, hvilket saavel Rigshofmesteren (Corfitz Ulfeld) som ogsaa flere af Rigsraadet maatte kunne erindre. Iøvrigt, tilføjer Ulfeld, betød denne Frihed for Afgift ikke stort, da Lenet var stærkt ødelagt efter Krigen 1644—45. Dette sidste kan ikke betvivles³⁾, og der kan ejheller være Tvivl om, at det stærkt medtagne Len var betroet i gode Hænder, og at Kongen ikke lettelig kunde finde en mere driftig, dygtig og energisk Mand end Ulfeld til at fremme Lenets Velfærd.

¹⁾ Sjæll. Tegn. ²⁸/₄ 1646.

²⁾ „17. Juni 1652 blev sal. Henrik Huitfelds Lig her udi Staden til sin Begravelse henført“ under Kanonsalut (Landskrone Lens Regnsk. 1652—53).

³⁾ I de i 1645 og 1646 af Iver Krabbe Mogensen og Erik Krag afholdte Synsforretninger over Lenene i Skaane, ved hvilke Ulfeld selv mødte for sit Lens Vedkommende, hedder det om Landskrone Len i Almindelighed: „Anlangende Landskrone Len da befindes Bønderne meget der at være forarmede, en Del formedelst Fjenden altid laa der og havde deres Durchtog saavel som vore egne, og de der har intet kunnet faa saaet, siden Freden var gjort, fordi de har intet haft at købe for og ikke heller har kunnet faa det nogensteds at borge og en Del endnu ikke heller er kommen til deres fulde Sæd igen . . .“.

Han var dertil en velstaaende Mand med betydelig Driftskapital, og hans Overtagelse af Svenstrup Gaard og Gods endnu i Faderens levende Live og i det samme Aar, som han overtog Lenet, maatte yderligere grundfæste hans Stilling, hvorfor den rimeligvis staar i Forbindelse med Overtagelsen af Lenet.

Knud Ulfelds Redegørelse blev godkendt af Rigshofmesteren m. fl., og i August 1648 er der udfærdiget Lensbrev i den sædvanlige udførlige Form, hvilket atter bekræftes i December samme Aar¹⁾.

I sin nye Stilling som Lensmand samt Slots- og Fæstningsguvernør udfoldede Ulfeld en meget betydelig Virksomhed i Aarene indtil Krigen 1657. Allerede i Juni Maaned 1646 blev der nedsat en kongelig Kommission i Anledning af, at Ulfeld ønskede Tilladelse til paa den umiddelbart ved Landskrone By liggende Landsby Sæbys Jorder at opføre en Ladegaard under Landskrone Slot, da Bønderne i Sæby havde forladt deres under Krigen ødelagte Gaarde²⁾. Dog skulde de Bønder, der før Krigen havde drevet Jorderne, have anvist en Gaard igen paa Glumslev³⁾ Ladegaards Jorder, hvis de ønskede det. Til

¹⁾ Skaanske Handlinger I No. 1950. Landskrone 1647—48.

²⁾ I Synsforretningerne hedder det om Sæby Sogn og By: „Byen er ødelagt og udlagt efter kongelig Befaling til Ladegaard, efterdi der er ingen, som derpaa boer, uden nogle faa, som ikkun haver saaget en ringe Ting og deraf ingen Landgilde kan give, men vil ganske i Aar forskaanes“. — Præstens Annexgaard er øde, hvorfor den dette Aar vil forskaanes.

³⁾ Om Glumslev Sogn, Over- og Nederglumslev, hedder det, at der i Overglumslev kun er een forfalden Bondegaard. I Nederglumslev: „[Den Gaard], Joen Bendtsen sidst paaboede, er øde og skal forskaanes i 3 Aar herefter foruden dette Aar paa hel Landgilde og hjælpes med en Længe at bygges paa Gaarden, med saa Skel, at den kan komme paa Fode igen. Nok skal der paa Ladegaardens Jord bygges 4 Gaarde, og vil derfor paa

Kommissarier udnævntes Tage Tott og Gunde Rosenkrantz, hvilke fik Paalæg om at undersøge, hvorvidt Overflytningen kunde ske uden Skade for Bønderne, og indberette herom til Kancelliet. Der maa være bleven taget fat paa Bygningen af Ladegaarden straks, thi allerede den følgende Vinter fik en Kontrakt mellem Ulfeld paa Kronens Vegne og Forstanderen for Hospitalet i Helsingør om Afstaaelsen af en Hospitalet tilhørende Tiende af nogle Jorder under „Sæby Ladegaard i Sæby Sogn“ kongelig Stadfæstelse, og yderligere siges det i de foran nævnte Besigtelsesforretninger, der afsluttedes for Skaanes Vedkommende i December 1646, at Jorderne i Sæby er udlagte til Ladegaarden. Ulfeld, der jo selv havde maattet bekoste Ladegaardens Opbyggelse, fik i Efteraaret 1647 Kongens Tilladelse til, at det maatte paalægges den eventuelle Eftermand paa Slottet og i Lenet at betale Ulfeld eller dennes Arvinger „billigen den Bekostning, han derpaa har haft“¹⁾.

Det kan ganske vist ikke direkte paavises, hvor megen Indflydelse Ulfeld har haft paa sit Lens materielle Fremgang i disse Aar, men de meget betydelige Leverancer af udsøgte Kreaturer, Fjerkræ m. m., som han præsterede til Frederik, den Tredies Kroning i 1648, og hans gentagne betydelige Forstrækninger af Proviant

hver Gaard sættes to Længer, og dersom de ikke saa snart med Bønder kunde blive besat, vil de, som tager ved Gaard, hver forskaanes det første Aar for hel Landgilde*. Angaaende Glumslev Ladegaard siges der, at Kornladen (den østre Længe) og Øxenstalden (den søndre Længe) er nogenlunde ved Magt, men de to andre Længer, af hvilke den ene er Bolig for Tyendet, er meget medtagne.

¹⁾ Skaanske Tegn. VII Fol. 79, 124, 128 og 133 og Skaanske Register V Fol. 469 og 488. Se endv. Sjæll Tegn. ²⁶/₈ 1646 og Erslev l. c. III S. 212.

til Flaaden i de nærmest paafølgende Aar og andet mere tyder paa, at han har forstaaet hurtig at sætte Skik paa Tingen igen og genrejse sin Egn efter de af Krigen bevirkede Forstyrrelser.

Fra 1648 paabegyndte Ulfeld de Arbejder paa Landskrone Slots og Bys Befæstning, som han fortsatte lige til Krigen 1657, saa godt de dertil bevilgede Midler, „Graver-skatten“, tillod det. Baade Slot og By var vel fra gammel Tid befæstede, men Afstaaelsen af Halland, Sverrigs daværende store Overmagt i militær Henseende saavel som ogsaa det i disse Aar stærkt spændte Forhold mellem Sømagterne og dettes Betydning for Danmark nødvendiggjorde overordentlige Forsvarsanstalter og da særlig Befæstningen af Sundstæderne. Saaledes opførtes fra Juli 1648 „dend nye Schandse uden for Slotted, samt det ny werch neden omkring Slodzgraffuen, item Runderne omkring Slotted at reparere och forferdige, med Sæby grauff at Rense, och ellers udi andre attschellige Maader“, samt en ny Ravelin (befæstet Adgang) vest for Slottet¹⁾. Der arbejdedes dette Aar med en betydelig

¹⁾ Medens Landskrone Bys Befæstning ikke var bleven sat paa nogen alvorlig Prøve i den sidste Krig — se senere — havde Slottet lidt betydelig ved Belejringen i Foraaret 1644. Den af Oluf Brockenhuus og Lave Bek bestaaende Kommission til Besigtelse af Kronens Hovedgaarde m. m. i Skaane, som afsluttede sit Arbejde i Januar 1646, udtaler om Landskrone Slot: „Hvad sig Inventarium belanger, har vi ganske intet for os befunden, medens er ganske af Fjenden henrøgt. Landskrone Slots Brøstfældighed, og hvorledes Fjenden det har efterladt og nu forefunden, er som følger: 1) Paa den store Længe, som Slotsherren holder Hus paa, er meget af Tømmeret sønderskudt (hvilket nærmere beskrives). . . .“ Det Nørre Hus, hvor der er Skrivestue, Køkken og Borgestue osv., skal ganske af nyt opbygges. De andre Bygninger er dels ødelagte, dels stærkt

Styrke indtil November og derefter indtil Januar 1649 med et mindre Antal Arbejdere; men i 1652 og 1653 toges der atter kraftig fat særlig med betydelige Styrker af „Landfolket“, d. v. s. det udskrevne Fodfolk, medens Arbejdsstyrken de foregaaende Aar havde været dels det geworbne Militær, dels lejede Arbejdere. I de to sidstnævnte Aar fortsattes der med Oprensning af Gravene og opførtes „dett Buttenwerck, [som] for Slotted |: Imod Stranden och Indløbet wdj Hauffnen :| er lagt och opretted, som med Steen, Kalck och Jord aff Grunden op er funderit och med Schandzetorff fortificeret“. Tillige fortsattes der med nye Udenværker foran Graven omkring Byen — saaledes udenfor dennes Nørreport og mellem Nørre- og Østerport. I 1654 arbejdedes der ogsaa, men dog i mindre Udstrækning, hvorefter man betænkte sig indtil i Januar 1656, da man tog fat paa Opførelsen af en ny Runddel (Vold, Udenværk) foran Østerport. Arbejdet varede ved hele dette Aar igennem og fortsattes ind i Aaret 1657.

Ved dette store Arbejde var Landskrone, fra at have været en gammeldags Befæstning alene med Grav og Vold omkring Byen selv; bleven omdannet til en fuldt moderne Fæstning med en dobbelt Forsvarslinie og et stærkt Citadel — Slottet.

Samtidig med, at der saaledes droges Omsorg for at sikre Byens Velfærd i Fejdetider, gjordes der adskilligt for ogsaa paa anden Maade at fremme Borgernes mate-

medtagne og tømte for Inventar, medens Runddelene (Voldene) og Murene omkring Slottet er stærkt forskudte.

Oplysningerne om Fæstningsarbejderne hidrører fra: Regnskab over Bygningsarbejder ved Landskrone Slot og Fæstning 1648—53 samt Regnskab over Graverskatten 1653—57 — begge Dele ved Lensregnskaberne.

rielle Velfærd og Byens Trivsel, hvoriblandt skal nævnes Anstalter til at drage Fremmede med Kapital til Byen ved Løfte om Begunstigelser ¹⁾).

I alle disse Aar havde Slottet fast Garnison af geworbent, for en stor Del tysk Mandskab, der var en Del af Resterne fra de i 1638 og 1640 hvervede Regimenter, hvortil der i Halvtredserne kom noget norsk Mandskab af Lucas Iversens Kompagni. De urolige Aar kendetegnes ved Garnisonens Forøgelse, ved Ophobning af forskelligt Krigsmateriel og ved at der stadig var udleveret Krudt, Kugler og Lunte til Mandskabet, „om nogen Fare paakom“.

Dels for at undersøge Fæstningens Tilstand, dels for at følge Fæstningsarbejdets Fremskridt, for at mønstre Besætningen osv. osv. kom der fra Tid til anden fornemme Besøg til Ulfeld, saaledes i 1649 Rigsraad Jørgen Brahe til Hvedholm, senere gentagne Gange Rigshofmester Gersdorf, Rigsmarsken (Bilde) og Rigsadmiralen (Giedde) samt Rigsraad Henrik Ramel, „Fyrsten og Fyrstinden at Sønderborg“ m. fl.²⁾ Kongen og Dronningen besøgte Ulfeld i Februar 1651³⁾, og i 1653 i Maj indfandt Kongen sig „meget aarle i Fæstningen“ og rejste igen samme Dag, og endelig var den hollandske Gesandt baade der og i andre Fæstninger i 1656 for at faa et Indtryk af Fæstningernes Tilstand.

Af mere personlige Bemærkninger skal anføres, at Ulfeld, der i 1645 havde mistet sin første Hustru, i 1646

¹⁾ Se bl. a. Skaanske Handlinger I No. 4373. Om Borgerskabets udførlige Andragende om Privilegier og andre Begunstigelser — tildels paa Bekostning af Bøndernes Frihed — til Fremme for deres By se de ofte nævnte Besigtelsesforretninger.

²⁾ Landskrone Lens Regnskab, særlig Artilleriregnskabet.

³⁾ Det var lige i den kritiske Tid, da den Dina'ske Sag var oppe i Kjøbenhavn.

indgik nyt Ægteskab, med Edel Jakobsdatter Rosenkrantz til Totterupholm. Ogsaa hun var Enke, efter Gabriel Laxmand, og de fik Tilladelse til at „vies paa Salen“¹⁾. I 1648 modtog Ulfeld Ridderværdigheden — i Anledning af Frederik den Tredies Kroning, ved hvilken „hans Tjeneste brugtes“²⁾.

De ovenomtalte urolige Forhold i udenrigspolitisk Henseende var Anledning til Adelens Løfter i 1653 om ekstraordinær Krigsstyr, hvorved Knud Ulfeld udlovede en Del Proviant til Forsyning af Landskrone Fæstning samt gav Løfte om, at dersom Krig indtraadte, medens han var Lensmand der, vilde han paatage sig ved Hvervning at forstærke de paa Slottet værende 50 geworbne Knægte til 200. I 1655 i August, da Adelen paatog sig Forpligtelser i Anledning af Rigets store Gæld, var Ulfeld blandt de mest offervillige, idet han tegnede sig for 10,000 Rdlr. Han synes saaledes med Højsind at have baaret den Skuffelse, som det sikkert har været ham, at han, der jo vitterlig var en usædvanlig dygtig Mand, ikke blev valgt ind i Rigsraadet efter Faderen, der var død i Efteraaret 1653 og skulde have en skaansk Adelsmand til Efterfølger. Ulfeld fik vel ved Valget et betydeligt Antal Stemmer, men dog ikke det højeste³⁾.

Det ligger nær at spørge om, hvilken Indflydelse Corfitz Ulfelds Ulykke i 1651 har haft paa Knud Ulfeld, men herom kan intet bestemt oplyses. At Corfitz Ulfeld var sin Fætter god, kan næppe betvivles, og der foreligger intet om og er heller ingen Grund til at antage, at Knud

¹⁾ Disse og flere andre Oplysninger skyldes velvillig Meddelelse af Hr. Arkivar Thiset.

²⁾ Samlr. til det norske Folks Hist. mm. V S. 439.

³⁾ Danske Mag. 3. II. S. 121 og 3. IV. S. 272.

Ulfeld ikke skulde have gengældt denne Følelse. Han har sikkert med dybeste Sorg og Medfølelse fulgt sin nære Frændes for Slægten som for Land og Rige saa beklagelige Skæbne, der ikke kunde undlade at virke tilbage paa den faldne Rigshofmesters Slægt og Venner.

Det var ogsaa i sin Egenskab af Lensmand — forstærket af Erfaringerne som militær Embedsmand — at Knud Ulfeld fik Indflydelse paa Udviklingen af en Del af det levende Værn i sin Provins, nemlig paa Oprettelsen af Sogneryttere i Overensstemmelse med Hærplanen af 1653, og han viste her den samme Energi og redelige Villie samt Indsigt som paa andre Omraader.

Sognerytterne skulde stilles saavel af Kronens som af Adelens og andres Gods og blev ved Plan og Gennemførelse en fortrinlig Forøgelse af den nationale Stridsmagt, og kun Tidsomstændighederne — den for tidlig indfaldende Krig 1657 og derefter Enevoldsmagtens Indførelse og den dermed følgende Overgang til en staaende hvervet Hær — forhindrede Sognerytterinstitutionen fra fuldt at opnaa og bevare den Betydning, som den i de første Aar syntes at skulle faa. Ligesom de fleste Regerings-handlinger i hin Tid saaledes afgang ogsaa Forsvars-væsenets Trivsel i høj Grad af Lensmandens Personlighed, hans Iver, Kraft og Myndighed overfor Ligemænd og Underordnede, og en myndig Lensmand var ofte mindre velset. Ulfelds Nidkærlighed i Sognerytteranliggendet bragte ham da ogsaa snart i Konflikt med Tottslægten, særlig Tage Tott, som ogsaa ved andre Lejligheder havde vist og fremtidig viste, at han var en ret umedgørlig Mand, som ikke gerne rettede sig efter andre end sig selv.

I Foraaret 1654, inden Krigen sluttede mellem England og Nederlandene, hvilke sidste var Danmarks Forbundsfølge, forberedte man sig i Skaane og paa Sjælland ret grundig paa at modtage et engelsk Angreb, og blandt andet indkaldtes Rytteriet, som lagdes i Kvarter paa begge Sider af Sundet. I den Anledning skriver Ulfeld til Rigshofmester Gersdorf den 3. April 1654 fra Landskrone Slot følgende Brev, som skal gengives noget udførligere, fordi det i en ualmindelig Grad giver Indblik i Tidsforholdene, særlig Værnepligtsforholdet¹⁾. Ulfeld beretter, at han har modtaget Ordren om, at Rytteriet den 10. April skal indkvarteres i hans Len. Hans egne (Rostjeneste) Heste hører under Iver Krabbe²⁾ og skal ligge i Helsingborg, og Ulfeld kan daarlig faa Tid til baade at mønstre dem og inspicere Baal og Vagter, hvorfor han beder om, at Iver Krabbe og Mogens Rosenkrantz maa faa Ordre om, at Ulfelds Heste skal blive i Landskrone, imod at Rosenkrantz sender Krabbe et tilsvarende Antal i Stedet. Iver Krabbe har skrevet til Ulfeld om at tilsige Sognerytterne og Præstehestene (af Landskrone Len) til at møde i Engelholm med „en Tid langs Proviant“, saa snart Baalene antændes; men Landskrone Len er saa overmaade besværligt i den Henseende, idet Kongens Bønder er saa faa, og dersom Adelen Bønder ikke godvillig udruster deres Heste, bliver der intet ud deraf. Ulfeld vedlægger Tage Totts Svar paa sin Skrivelse i den Anledning, hvoraf kan ses, hvor besværlig alting er i Lenet. Tott beklager sig — fortsætter Ulfeld — over, at Rytterne ekserceres for ofte, skønt de her i Lenet

¹⁾ Breve til Rigshofmester Joachim Gersdorf. Ogsaa omtalt i Fridericia: Adelsvælden S. 185.

²⁾ Saavel Iver Krabbe Mogensen som Mogens Rosenkrantz var Ritmestre ved det skaanske Rytteriet.

kun har været eksercerede tre Gange, siden de blev udskrevne. Ifølge de kongelige Mandater skal Landfolkene¹⁾ ekserceres, men dette er endnu ikke sket her i Lenet, og da Ulfeld første Gang søgte at sætte dette i Gang, forbød Tage og Otto Tott deres Bønder at møde, og saa kunde der intet udrettes, da der kun er to Landsbyer, hvor Kongens Bønder er i Flertal, medens Adelens Bønder er i Flertal i alle de andre Sogne. Af Adelens Kompagni²⁾ skulde en Del samles i Landskrone, og engang for nylig var de her i to Nætter. „Men for den Friheds Skyld³⁾, de unge Karle har paa Adelens Gods, rømmer de af Kongens og ind paa Adelens. Ja! jeg aldrig haver endnu kunde fangen Land Compagniet complet; og dersom nogle [Karle] kommer herind i Lenet og tjener, saa har de været tegnede paa Adelens [Gods] i mange Aar, (enddog de ikke bruger dem til Soldater), saa protesterer de derimod, om jeg udskriver dem“, hvad f. Eks. Tage Tott har gjort og ladet dem fordre bort fra mig ved Arbejdet⁴⁾. Det var derfor „højliggen at ønske, at der maatte fastsættes vis Lov og Lighed i saadant“. Og dersom Adelens Kompagnier maatte seks Uger om Aaret paa en vis Tid komme ind og arbejde for Penge i Fæstningerne⁵⁾, „formener jeg alle at have Gavn deraf, thi Adelen, som en stor Del udskriver unge Karle for at bruge dem til deres øde Gaarde, fik deres Gods des snarere besat, naar de⁶⁾ skulde arbejde“.

¹⁾ Det udskrevne Fodfolk af Kronens og Adelens m. fl. Gods.

²⁾ D. v. s. Adelens Kompagni til Fods under Peder Bilde.

³⁾ Hermed tænker Ulfeld paa, at der paa Adelens Gods, hvor Adelen selv udtog sine Soldater, udskreves forholdsvis færre Soldater end paa Kronens Gods.

⁴⁾ D. v. s. Fæstningsbyggeriet.

⁵⁾ De fik en halv Rigsdaler ugenlig.

⁶⁾ D. v. s. de udskrevne Soldater.

Soldaterne blev desto villigere, naar Kongens ikke betyngedes mere end Adelens, og de vilde alle blive bedre eksercerede til Rigets Gavn. Dersom Hr. Tage og Otto samtykker, vil ingen være imod det, thi de andre adelige indgaar gjerne derpaa. Det koster jo hverken dem eller deres Bønder noget, da Soldaterne bliver betalt for deres Umage.

I Tilslutning til Ulfelds Brev skal anføres, at Ritmester Iver Krabbe i et samtidigt Brev til Gersdorf nævner, at han har „advaret“ sine adelige Rostjenesteryttere samt sine Sogneryttere i Landskrone Len om at holde sig i god Beredskab, men han frygter, at der nu i saadan Hast kun møder faa, dels fordi de er saa stærkt spredte, dels fordi de altid har saa mange Undskyldninger ved Haanden, som Erfaringen viser. I en Del af Landskrone Lens Sogne vil Bønderne ikke bevilge Uniform til Rytterne og lidet eller intet til deres Underhold, naar de skal møde til Eksercits, hvor meget end Hr. Knud Ulfeld begærer det af dem. Det var derfor ønskeligt, om Righofmesteren vilde lade gøre en „vis“ Anordning om, hvorledes der skal forholdes med de forskellige Arter af Rytteri¹⁾.

Ved et mærkeligt Træf er et Brev fra Tage Tott til Knud Ulfeld om disse Forhold og netop fra de samme Dage bevaret²⁾. Ulfeld havde skrevet til Tott og underrettet denne om, at Kongen agtede sig til Skaane i den tilstundende Sommer og derved vilde mønstre „Sogne-Rytteriet“. Ulfeld anmoder derfor Tott om, at denne „vil lade mig befale“, at Totts Bønder i Lighed med, hvad der er sket andre Steder, vil udstyre deres Ryttere,

¹⁾ Breve til Righofmester Gersdorf.

²⁾ I Personalthist. Saml. 1601—1660 Tage Tott.

saa at Lenets Rytteri kunde være „anseeligt“, naar Hans Majestæt kom. Endvidere havde Ulfeld bedt Tott ordne forskellige andre Forhold vedrørende hans Bønders Andel i Landsforsvaret. Tott, som ogsaa var kongelig Lensmand, fremhæver skarpt, at han meget vel kender den kongelige Anordning om Rytteriets Mønstringer og Øvelser; men han har — i karakteristisk Modsætning til Ulfeld, som dog, ligesom Tott, ogsaa selv var Jorddrot og havde sine Bønders Interesser at varetage — særlig mærket sig den Vending i den kongelige Anordning, at „Bonden i ingen Maade nogen Bekostning maa paalægges“ ved Rytteriets Indøvelse. „Men sidst jeg var paa Eriksholm¹⁾, var adskillige af mine Bønder hos mig og lod mig se Hans Ridefogeds skriftlige Befaling om samme Kjortel, Hat, Støvler og Sporer. Bønderne klagede vemodelig over, at de foruden den paabudte Pengeskat, Madskat og Graver-skat havde maattet købe Vaaben, siden Hest, samme Hest maa underholde; adskillige over, at deres Ryttere paa besværlige Tider for Foder at indkøbe bliver mønstret og da ogsaa at udgive Penge dertil og altid dem uden nogen Forandring at underholde: at det var dem umuligt saa hastig efter hinanden at bære saa mange Udgifter“. Da Tott ikke véd noget om, at Adelen er bleven „tiltalet“ i Anledning af disse Udgifter, og Bønderne saa daarlig kan udrede disse, har han henstillet Sagen til Bøndernes eget Forgodtbefindende. Dog dersom det endelig skal være, og Adelen virkelig har samtykt deri, vil ogsaa Tott „anmode“ sine Bønder om at efterkomme det „det allerførste, det er dem muligt“ osv. osv.

Det skal bemærkes, at naar Tott, hvis Tone i Brevet

¹⁾ En af Tage Totts Gaarde.

til Ulfeld baade er gnaven, tvær og med et Anstrøg af Overlegenhed¹⁾, paaberaaber sig, at ogsaa andre Adelsmænds Bønder søgte at unddrage sig Forpligtelsen til Sogneryttere, da er dette næppe rigtigt; thi Rigsadmiralen, Ove Giedde, som midlertidig havde Overledelsen af Skaanes Forsvar i de Dage, erklærer udtrykkeligt, at baade „Præster, Fogder samt al Almue (hvilke alle skulde stille Ryttere og Heste) lover godt“, og Giedde fremhæver den gode Stemning i Almindelighed. — I øvrigt er Udtrykkene i Tage Totts Brev mærkelige i Henseende til hans Omtale af Forholdet mellem Godsherre og Fæstebonde: han „henstiller“ til og „anmoder“ sine Bønder; men om dette alene er en særegen Udtryksform, eller om det er et Udslag af Humanitet og god Forstaaelse, eller endelig om det er et Udslag af hans Træghed og Ulyst til at rette sig efter det af hans Standsfæller vedtagne, kan ikke afgøres.

Af Træk vedrørende den civile Styrelse af Lenet skal nævnes den Sag, som Ulfeld i 1649 havde til Behandling vedrørende Borgerskabet i Landskrone, hvorved paa Forhaand skal bemærkes, at Ulfeld selv var Kirke-ejer, og at Kirkernes Midler dels i sig selv for Tiden var meget ringe som Følge af Krigens Ødelæggelser, dels toges i Brug til forskellige nødvendige Øjemed²⁾. Anledningen var en Anmodning fra „Borgmestre og Raadmænd

¹⁾ Han tiltaler i Brevet Ulfeld med „han“; men Tott var ganske vist ogsaa betydelig ældre end Ulfeld og har sandsynligvis kendt ham lige fra hans Drengenaar.

²⁾ Saaledes beordredes Ulfeld og andre Lensmænd i Skaane i 1650 til, at de med Kirkernes Midler skulde hjælpe saadanne fattige, som ikke paa anden Maade kunde forsørges under den i Skaane herskende Hungersnød og var udsatte for at omkomme af Sult.

med menige Undersaatter i Landskrone^a til Kongen, at de i sidste Svenskens uformodelige Indfald havde lidt stor Skade, saa at den største Del af Byen paa den ynkeligste Maade var bleven ganske ruineret og nedreven, og en Del endnu henstod øde og ubeboet, eftersom Ejerne ikke havde Raad til at lade reparere. De paa-beraabte sig herved de kongelige Kommissariers¹⁾ Vidnesbyrd og bad til Slut om, at de omliggende Kirker maatte yde Hjælp til „Præsteresidensens“ Genopførelse, da Præsten nu selv havde maattet leje Hus i Byen.

¹⁾ Kommissarierne var de tidligere omtalte. Disses sædvanlige Fremgangsmaade ved deres Undersøgelser var den, at de paa Landet tilsagde Sognepræsten og „Bonde-Lensmændene“ til at møde for sig, oplæste den vidtløftige kongelige Ordre om Synet og derefter lod de mødte give Erklæring om Forholdene i Sognet, hvorpaa de afsagde deres Kendelse. I Byerne mødte Borgmestre og Raadmænd, hvilke skulde opgive, hvad Gaarde og Huse, „som slet i Bund og Grund er nedbrudt, ruinerede og ødelagte, hvor mange øde staaendes og ingen dem besidder, og for det sidste, hvor mange af de bedste Borgere der ved Døden nu paa en kort Tid er afgaaen“. Angaaende Landskrones Udseende skal gengives nogle af Erklæringerne, saaledes om Torvet, hvor „6 Gaarde, Huse og Vaaninger ere øde staaende, ingen besidder, og ejheller nogen kan besidde, anseende ingen Lofte, Døre, Vinduer, Vægge findes“ etc. Om Smedestrædet siges, at Kapellans-Gaarden er ganske i Bund og Grund ruineret og ødelagt; endvidere 8 Gaarde til i samme Gade, hvor ogsaa „Skolemesterens Residens iligemaade baade uden og inden er ganske ilde medfaret, ruineret og fordærvet og kan intet hjælpes“. Samtidig optoges en „Visse Fortegnelse paa, hvad Skade Borgmestre og Raad med menige Borgerskab i Landskrone er tilføjede og vederfaret paa Huse, Gaarde, Grunde og Ejendomme, item Husgeraad og anden Vare, formedelst Rigens Fjenders Indfald efter enhvers derpaa udgivne Sedler med Hænders og Segls Bekræftning ...“. Borgmester Niels Jørgensen opgiver 9266 Rdlr. og maa have været en ualmindelig velstaaende Mand; den anden Borgmester Anders Christensen har mistet for 800 Rdlr., en enkelt Borger for 4000 Rdlr. osv. osv. Ialt er det lidte Tab angivet til 40398 Rdlr.

Ulfeld fik Andragendet tilstillet til Undersøgelse og Erklæring, og han affordrede da Borgerskabet Oplysning vedrørende en Del af ham opstillede Spørgsmaal, og saavel Spørgsmaalene som Svarene fremgaar af en af Byens Øvrighed (9 Borgere) undertegnet Skrivelse. Til Ulfelds første Spørgsmaal: Da Fjenderne først faldt her ind i Landet, om da Borgerskabet eller den største Del flyttede her fra Byen? Hertil er vort (Borgernes) korte Svar: Desværre, os her Tidender forekom, Fjenderne til Helsingborg var ankomne, Krigsfolket; her i Garnisonen var indkvarteret, blev paa andre Steder beskediget, og Stykkerne med deres Tilbehørighed til Malmø fremført, blev denne fattige Menighed ganske mistrøstlig, eftersom og her ingen god Fortrøstning gaves til nogen sikker Lejde da her at have. Har da Borgerskabet med vi andre fattige Mænd været foraarsaget med vore fattige Kvinder og Børn med en ringe Del af vores Formue paa andre Orter os at begive, paa det vi for Fjendens Indfald og Overlast kunde blive delibereret og befriet, og da imidlertid, og medens Fjenderne rejste her forbi og til Lund hen paa en fjorten Dages Tid, tre Ugers Tid eller mere, og eftersom her var Skiberum at bekomme, har Menigheden, den formuende med en Del af de fattige, største Parten sig her fra til Kjøbenhavn og andre Steder i Sjælland, hvor Gud og Lykken sig fjede, begivet. Os derefter Guds gode Villie entholdet, enhver efter sine fattige Vilkaar og Lejlighed, til den gode ønskelige Fred blev os meddelt, derfor Herren være æret i Evighed. 2. Spørgsmaal: Om Kapellanerne saavelsom Mester Jens¹⁾ drog alle herfra? Svar (kortelig gengivet): Sognepræst og Medtjenere med Hustruer og Børn

¹⁾ Det er Skolemesteren.

drog til Kjøbenhavn, eftersom kun en ringe Del blev tilbage. Mester Jens Kjeldsen blev i Kjøbenhavn indtil Fredsslutningen, og „de andre to Præster“ sammesteds „en Tidlang indtil kort før Fredsslutningen“; men da de kom over til Landskrone, vilde Svenskerne ikke tillade dem at prædike i Kirken, men kun i Hospitalet. Ved Besvarelsen af det 3. og sidste Spørgsmaal oplyses, at foruden Præstegaarden, Kapellangaarden og Skolemestrens Residens blev 152 Gaarde og Boliger lagt øde, medens omtrent 87 andre blev ruinerede, ødelagt og sløjfede¹⁾.

Ulfelds Indberetning i Tilslutning til foranstaaende er dateret Dagen efter Borgerskabets. Den er af betydelig Interesse ved sine Bidrag til Kendskab til Forholdene i Sundstæderne under denne Krig, og den er saa meget interessantere, som Kilderne til denne Krigs indre og ydre Historie flyder ganske overordentlig sparsomt. I øvrigt var den Panik, der opstod i Landskrone, ingenlunde et enestaaende Fænomen, men synes tværtimod at have været det almindelige i alle Købstæder — maaske ogsaa for en Del paa Landet — som med nogen Grund saa sig truede af den fjendtlige Invasion, saaledes Købstæderne i Sønderjylland, Nørrejylland og Skaane, ja endog til Helsingør forplantede Paniken sig fra Skaane²⁾.

Ulfeld nævner, at det er bleven ham paalagt at undersøge, om ikke Sognepræstens Residens er bleven saa ilde medfaren og ruineret „paa Grund af Præstens Fraværelse og Absens, og om han vel mulig det ikke kunde forekommet, dersom han havde bleven til Stede,

¹⁾ Dette stemmer nøje med Kommissionsberetningerne af 1646.

²⁾ Se bl. a. Kernkamp: De sleutels van de sondt.

ligesaavelsom Capillanen og Præsterne¹⁾, som til Stede var, deres Huse og Gaarde, de udi boede, haver salveret og bevaret uskadt². Jeg har nu med største Flid efterkommet denne kongelige Befaling og erfaret ifølge Beretning til mig, at da Fjenderne kom her i Landet (se Borgerskabets Indberetning), og man bragte Besætning og Ammunition til Malmø, „|: som jeg formener af den Aarsag, man ikke havde Folk nok at besætte begge Steder med og ikke heller befandt Byen i den Tilstand, at den med ringe Besætning kunde holdes :|, og salig Frederik Rantzau, der han fra Fyen her over kom, begav sig med Hr. Henrik Huitfeldt³⁾ og Hr. Jokum Gerstorff samt 200 Bønderknægte herind paa Slottet i den Mening, Fjenderne her at opholde for Slottet, saa længe som muligt kunde være³⁾, og Slottet nogenlunde var provianteret fra Kjøbenhavn saa og med, hvad nogle af Borgerskabet her i Byen herop havde forstrakt. Da er Borgmester og Raad med samt Borgerskabet, som Borgere kunde kaldes, flyttet herfra med Kvinder og Børn, med hvad Formue de i en Il herfra kunde bringe, saa og en stor Del af de fattige Indvaanere med, over til

¹⁾ Formentlig den ene af Kapellanerne samt de svenske Præster.

²⁾ Det var den daværende Lensmand.

³⁾ Det skal oplyses, at Landskronen blev angreben af den svenske Hær i Begyndelsen af April 1644 og hurtig maatte overgive sig, fordi Befæstningen, som alt foran omtalt, var ganske umoderne og utilstrækkelig, hvorhos de udskrevne Bønderkarle viste et meget slet Forhold. Frederik Rantzau var Kommandant paa Slottet — „en gammel Adelsmand“ benævner Svenskerne ham ved Overgivelsen. Af Besigtelsesforretningen over Slottet fremgaar dog, at Beskydningen havde forvoldt betydelige Ødelæggelser (se foran), inden Slottet overgaves. Derefter forblev Svenskerne paa Slottet og i Byen over et Aar. (Se bl. a. Ax. Oxenstjernas Skrifter og Brevveksl. m. m. II, Bd. S. S. 300 og 303 samt Skaanske Tegn. ²⁶/4 1644).

Kjøbenhavn og andre Steder. Nogle faa havde begivet sig herop paa Slottet til vore Folk. En af Raadmændene alene, som nu ligger blind af Alderdom og Svaghed, siges at have været nødt til at blive til Stede for sin Svaghed, Armod og Sygdoms Skyld¹⁾. Aarsagen — fortsætter Ulfeld — angiver de at være dels „Frygt for Fjendernes Aag, som de ikke vidste, hvor strængt det kunde blive, saa og for vores egen Folk paa Slottet saavel som for Fjenden, ti de ikke kunde vide sig fri i saadan Tilfald for den Røde Hane, som enten Fjenderne kunde paa-bringe Byen eller ogsaa vore egne Folk af Slottet til at hindre Fjenden Kvarter i Byen, eller med Skud af Slottet til Fjenden i Byen deraf kunde aarsages. Hvorfor Sognepræsten og begge Kapellanerne“ m. fl. fulgte med Borgerskabet over til Kjøbenhavn, „saa at her ikke i Byens Kirke er bleven holdt Prædiken alt det, Fjenderne var her i Byen, uden af svenske Præster“. Herved er baade Præstens Residens, den ene Kapellans samt Skolemesterens Residens „med mange Gaarde, Huse og hele Gader bleven ruineret og nedbrudt; ti Fjendens Officerer og Folk logerede alene i tvende store Gader, hvilke ikke blev saa meget ilde medfaren“, medens andre smaa Gader derimod blev ødelagte. Ovre i Kjøbenhavn „supplicerede Sognepræsten“ til Kongen, om han skulde møde i Helsingborg efter Gustav Horns Citation, eller om han maatte forblive i Kjøbenhavn, eftersom den største Del af Menigheden var borte, og Kongens Svar herpaa fremsendes vedlagt ligesom ogsaa Borgerskabets Underretninger¹⁾).

¹⁾ Se navnlig Indk. Breve til Danske Kanc. 6/3, 10/3 og 20/3 1649.

Endelig skal anføres, at ved de store Godsudlæg i 1648 fra Kronen til Betaling for Gæld var Ulfeld i Kommission sammen med sin Fader, og ved de senere Udlæg, 1650, sammen med Oberst Wulf Hieronimus von Kratzsch og Sten Brahe. Begge Aar takseredes det jordegne Gods for 40 Rdlr. pr. Tønde Hartkorn, „Leje Gods“ for 45 Rdlr., og man udlagde navnlig saadant Gods, som laa i 6—7 Mils Afstand fra Landskrone Slot¹⁾.

3. Ulfelds Deltagelse i Forberedelserne til Krigen 1657 og hans Virksomhed under Krigen indtil hans Fald i Slutningen af September.

Aaret 1657 skulde bringe Ulfelds fremragende skabende og ordnende Evner til fuld Udvikling og dernæst se hans Løbebane afbrudt ganske pludselig, midt i hans mest energiske og for hans Fødeland højst betydningsfulde Virksomhed.

Skønt den danske Krigserklæring til Sverrig først blev udstedt den 1. Juni, var Krigen en besluttet Sag allerede fra Nytaarstid 1657. Af hvervede Tropper — dengang langt den overvejende Del af alle Staters Hære — besad Danmark paa dette Tidspunkt kun en forsvindende ringe Del, og af de nationale Afdelinger, der vel efter Tallet var ret betydelige og i Forhold til de fleste andre Landes var nogenlunde indøvede, kunde man ikke vente, at de straks skulde kunne tage Kampen op med de krigsvante svenske Hære. Mange yngre og ældre Adelsmænd tilbød derfor at ville hverve større og mindre Styrker lige fra Regimenter til enkelte Kompagnier, og

¹⁾ Fortegnelse over Gods udlagt til Rigets Gæld 1648 og 1650.

blandt disse Patrioter var Knud Ulfeld en af de første, idet han tilbød at hverve en Eskadron Fodfolk paa den Maade, at han forstærkede Garnisonen i Landskrone Slot og Fæstning fra 72 Mand til 500, inddelt i 4 Kompagnier. Dernæst vilde han forøge Styrken til 1000 Mand, naar han havde udfunden egnede Personer til Oberstløjtnant og Major ved Afdelingen. Kapitulationen mellem Kongen som Krigsherre og Ulfeld som Oberst afsluttedes allerede den 11. Januar, og de nærmere Betingelser for begge Parter fastsattes i nær Overensstemmelse med sædvanlig Krigsbrug¹⁾.

Ulfeld havde været i Kjøbenhavn i Dagene omkring den 10. Januar og modtog der en kongelig Ordre af 8. Januar om, at han ligesom ogsaa Guvernørerne i Christianopol og Christiansstad ikke skulde komme til det store Møde i Odense den 23. Februar, men skulde forblive hjemme i deres Fæstninger. Ulfeld maa straks herefter have begivet sig over til sit Len, thi det ses, at Axel Urup, Skaanes og Blekings Generalguvernør under Forberedelserne til Krigen og udset til kommanderende General for den Hær, der skulde opstilles i disse Provinser, var Gæst hos ham fra 13. til 25. Januar, ved hvilken Lejlighed de to Mænd sikkert har drøftet de kommende alvorsfulde Tider og de nødvendige Forholdsregler. Ogsaa i de følgende Maaneder søgte Urup gentagne Gange til Ulfeld i Landskrone²⁾.

Den 23. Januar beordredes Ulfeld, Niels Krabbe og Chefen for Skaanske Regiment til Fods, W. H. Kratzsch,

¹⁾ Koncepter til Bestallinger m. m. ved Militsen ^{11/1} 1657; Indlæg Militsen vedkommende ^{10/1} 1657; Skaanske Tegn. ^{10/1} 1657 og Skaanske Reg. ^{11/1} 1657.

²⁾ Skaanske Tegn. ^{8/1} 1657; Landskrone Lens Regnsk. 1656—57.

til at møde i Kjøbenhavn den 2. Februar. Anledningen hertil var den vigtige Betænkning om Skaanes Forsvar, som de nævnte Adelsmænd sammen med Axel Urup udarbejdede i Kjøbenhavn i Dagene den 2. til den 5. Februar, og som mere end noget andet samtidigt Vidnesbyrd tydelig viser, hvor lidet Danmark var parat til Krig med en Magt som Sverrig dengang.

Det vilde blive vanskeligt at afgøre, hvem der har størst Andel i Betænkningens Udarbejdelse, men det kan siges for sikkert, at Oberst Kratzsches Andel har været ringe, medens de tre øvrige alle var dygtige og indsigtfulde Mænd. Det er sandsynligt, at Urup og Ulfeld i de Dage, de i Januar var sammen paa Landskrone Slot, har drøftet netop Forholdene i Østdanmark, hvilke vedrørte dem mere end vel nogen anden. Selve Betænkningen er for omfattende til at kunne gengives her, og kun det vigtigste af den skal refereres. Den indledes med: „Efter Kongelig Maytt. vor allernaad. Herres Befaling om den Provins Skaanes Defension vor ringe underdan. Betænkende at give, da saavidt vi nu i en Hast Videnskab haver og kunde besinde, og eftersom et forordnet Krigsraad vel idelig nok dermed skulde have at bestille saavel i Freds- som i Fejdetid“.

„Krigsfolket til Hest og til Fods“ opgives til 694 Ryttere og 2149¹⁾ Mand, medens der af forskellige Adelsmænd er givet Tilsagn om Hvervning af henholdsvis 470 og omtrent 2500. Det bevæbnede Borgerskab i Byerne anslaaes til c. 850 Mand, og dernæst fremsættes der en Række Bemærkninger om de enkelte Fæstningers Tilstand, og deres svage Sider fremhæves.

¹⁾ Dette Tal maa skyldes en Fejltælling og skal være 2049.

Yderligere fremsættes der en Række kritiske Bemærkninger til de forskellige Sider af Forsvarsvæsenet, hvoraf Summen er den, at af Penge, Proviant og Ammunition er der kun lidt i Forraad, at Mandskabet mangler Øvelse, og at Officerernes Antal er altfor ringe, og der sluttet endelig med de Ord: „Dette er saavidt efter naadigste Befaling, hvad vi allerunderdanigst udi en Hast kunde give tilkende, under bedre Betænkende uforgribelig“¹⁾).

Enhver maa indrømme, at denne Redegørelse er fri for al Optimisme; sagligt og nøgternt er de forskellige Sider af Krigsmagten paa Rigets Østgrænse behandlede, og hele Aktstykket bærer Præg af, at dets Udstedere har været sig deres fulde Ansvar bevidst, at de ikke har villet bringe nyt Brændstof til den krigerske Stemning, som — det er hævet over al Tvivl — efterhaanden bemægtigede sig alle fængelige Elementer i Nationen.

I øvrigt synes man allerede tidlig paa Aaret 1657 at have tænkt sig Muligheden af et svensk Overfald ogsaa paa denne Grænse, thi paa anden Maade kan man ikke forklare sig den ovenomtalte Ordre i Januar til Fæstningsguvernørerne samt forskellige andre Ordre om Krigsberedskab og da særlig en „lukket“ Ordre i Slutningen af Januar, hvilken kun maatte brydes i Tilfælde af Fjendtligheder fra „vore Naboers Side“. Herefter skulde Fæstningsguvernørerne, hvis de fornam noget fjendtligt mellem „os og Krone Sverrig at skulle begyndes“, paalægge alle Bønder i deres Egn at flytte alle Forraad ind i Fæstningen under visse nærmere udviklede Betingelser²⁾).

¹⁾ Rigsraadsbreve ⁵/₁₂ 1657.

²⁾ Skaanske Tegn. ²³/₁₁ 1657.

Trods de forskellige Kontraordrer i Januar beordredes Ulfeld den 11. Februar til alligevel at møde ved den vigtige Forsamling i Odense den 23., idet Knud Urne Axelsen skulde varetage hans Embede under Fraværelsen. Ved dette Møde var Ulfeld igen paa Valg til Rigsraad uden dog at opnaa tilstrækkelig Stemmer; men iøvrigt haves der ingen Efterretninger om ham fra dette Møde.

Imidlertid var Hvervningen af Ulfelds Eskadron Fodfolk gaaet for sig, og allerede den 25. Februar fandt Mønstringen Sted i Landskrone under de sædvanlige Ceremonier, der afsluttedes med Udbetaling af Mønstermaaned, Kompagnifanernes Naglen til Stangen og Mandskabets Sværge til Fanen. Eskadronen talte paa det nærmeste 500 Mand, af hvilke de Menige næsten udelukkende var Danske fra alle Provinser, medens derimod ikke faa af Befalingsmændene og da navnlig Officererne var Tyske. Ulfelds Hvervning var saaledes gaaet overordenlig hurtig for sig, og han havde faaet et betydeligt Forspring for samtlige øvrige hvervende Adelsmænd. For en Del laa denne Hurtighed vistnok i, at Ulfeld selv udrødede den saakaldte „Laufgeld“, de Pengesummer, som de paa Hvervning udsendte Befalingsmænd fik med til at bestride Hvervningsudgifterne med. I den følgende Tid sørgede Ulfeld omhyggelig for at skabe den bedst mulige Stemning i sin Afdeling ved Omhu for Befalingsmændenes og de Meniges Vel saaledes ved prompte Udbetaling af Lønningen, ved Fremskaffelse af rigelig Proviant til rimelige Priser, ved Ansættelse af en Bartskeer (altsaa Feltskeer) med Svend, da Landskrones eneste Bartskeer nylig var død osv.

Til den ret betydelige hvervede Styrke, som Ulfeld havde samlet ved Begyndelsen af Marts, kom et Kompagni

af Skaanske Regiment til Fods til fortsat Arbejde paa Fæstningen, hvis Værker fik den endelige Afslutning, som gjorde dem i Stand til at modtage en alvorlig Belejring¹⁾).

Efterhaanden som Garnisonen i Byen og paa Slottet forøgedes — i April kom yderligere et Kompagni af Adelenes Fodfolk til — steg Trangen til en Kommandant i Fæstningen, tilmed da der paa mange forskellige Maader droges stærke Veksler paa Ulfelds Tid og Arbejde, og der i Fæstningen ikke var nogen Officer over Kaptajnsgraden. Axel Urup havde vel lovet Ulfeld en Fæstningskommandant, men endnu i Slutningen af April var der ikke kommen nogen, hvorfor Ulfeld indtrængende bad Rigskommissarierne i Kjøbenhavn, Ove Giedde og Christen Skeel (senere kom Otto Krag til), hjælpe sig til „den Commandant, som Generalen Hr. Axel Urup har lovet mig“, eftersom Ulfeld alene ikke kunde udstaa det, der forefalder med Lenets Bestillinger, item Slottens og Byens Vagt og Voldes Arbejde med anden Tilfald. Han fik da anvist Oberst Kratzsch, men beholdt ham kun en Maanedes Tid, da Kratzsch blev ansat i Malmø, hvor han iøvrigt kort efter fik et Slagtilfælde, fra hvilket han ikke

¹⁾ I den Anledning opstod en Strid mellem Ulfeld og en Borger i Kjøbenhavn, Jørgen Ridtzer, som ejede en Vejrmølle tæt udenfor Landskrone, hvilken Mølle Ulfeld ønskede fjernet, og ogsaa Axel Urup blev medinddragen i denne Strid. Urup var meget opbragt over denne „Weermøllers wbluelig Angivende og Griller“, og han skriver: „Jeg tuiff intet paa, at naar Hans Kgl. Maj. Sandhed herom berettes, da nyder han vel Vejrmøller paa andre Steder“. Foreløbig blev dog Ridtzer den stærkeste, og først i Juli, da den svenske Hær pludselig brød ind i Skaane og frembragte en panikagtig Virkning paa Befolkningen paa begge Sider af Sundet, fik Ridtzer Ordre til at lade Møllen rive ned. (Skaanske Tegn. 23. April og 24. Juli 1657 samt Indlæg dertil; Memorial fra Ulfeld 20. Maj 1657 (i Danske Kongers Hist. No. 120).

mere rejste sig. Herefter bad Ulfeld om at faa den fyenske Adelsmand Caspar Due til Ølstedgaard, hvem Ulfeld kendte særlig godt fra den forrige Krig, og om hvem Rigskommisssarierne ogsaa mente, at „vi anser Caspar Due noksom at være tjenlig til at kommandere der“¹⁾.

Den 20. Maj, altsaa en Uges Tid før Udstedelsen af Krigserklæringen, holdtes der en Slags Krigsraad i Kjøbenhavn, hvori Ulfeld deltog. Til Stede var desuden Iver Krabbe, Ulrik Christian Gyldenløve og Adolph Fuchs. Fra Axel Urup, som dog var til Stede i Kjøbenhavn i de Dage, findes ingen Udtalelse, og Rigmarsken, Anders Bilde, med flere høje Officerer laa nede ved Hæren i Holsten. De nævnte Officerer fik forelagt en kongelig Proposition: om det ikke vilde være rigtigt nu i en Hast at sammen-
drage et Korps af Ryttere og Dragoner og med dette foretage en Razzia ind over den svenske Grænse. Hver af Krigsraadets Medlemmer afgav kortelig sit særlige skriftlige Votum, og alle var enige om, at et saadant Skridt ikke var tilraadeligt og ikke kunde føre til noget nævneværdigt Resultat. Ulfelds Erklæring er langt den klareste og mest concise, og den vidner om hans Skarpblik som militær Fører og hans modne Dom. Han fra-raader bestemt at sende et Strejfkorps ind i Sverrig, inden en virkelig Hærafdeling er bleven samlet i Skaane. Men naar en saadan Hær først er samlet, og man fra Sjælland m. m. har sammenbragt rigelige og gode Forsyninger af Proviant („Brød, Øl og Victualjer, som er det første, mand bør at begynde med“), da er Tiden der til at rykke frem til alvorligt Angreb paa den fjendtlige Hær. Han betoner i Særdeleshed, at man bør drage

¹⁾ Skaanske Tegn. ²²/₁₅ 1657; Danske Kongers Hist. No. 120.

al mulig Omsorg for, at det første Sammenstød („Rencontre“) med Fjenden bliver lykkeligt; „thi den haffuer stoer effect med sig“ — en gylden Sandhed, som ogsaa vor Tids Krigskunst i fuldt Maal anerkender¹⁾.

Den samme Dag, som dette Krigsraad blev afholdt, fik Ulfeld og de andre Fæstningsguvernører i Skaane Ordre til at bryde den foran omtalte „lukkede“ Ordre fra Januar Maaned og i Overensstemmelse med den lade al Proviant, Korn, Hø m. m. fra Lenene bringe ind i Fæstningerne; men der maatte ikke overføres noget til de andre Provinser, og for alt, hvad der forbrugtes, skulde der gives Kvittering. Særlig skulde der passes paa, at Fjenden ikke bemægtigede sig Kvæget, Bondens væsentligste Rigdom, hvilket i paakommende Tilfælde betimelig skulde drives ind under Fæstningerne²⁾.

Den følgende Dag afgav Knud Ulfeld og den udsete Proviantkommissarius ved den skaanske Hær Iver Krabbe et udførligt Forslag om, hvorledes Provianteringen af denne Hær kunde anordnes³⁾.

¹⁾ Indkomne Sager 1657 den 22/5. ²⁾ Skaanske Tegn. 22/5 1657.

³⁾ Selve Forslaget med dets detaillerede Angivelser af, hvorledes Slagtekvæg, Lam, Gæs, Høns, Øl, Rug, Korn, bagt Brød, Kavringer, Salt, Humle, Sild, Ost, røget Kød m. m. tænktes skaffet til Stede, skal ikke gengives her, men alene to Punkter deraf som særlig karakteristiske. Det ene, at der ved hvert Kompagni skulde ansættes en Marketender, som skulde have den Kompagniet tildelte Proviant for under Kaptajnens Tilsyn og efter dennes Ordre at uddele deraf i Portioner til den enkelte Mand; det andet, som er Slutpunktet i Forslaget, at der ved Proviantudskrivningerne ingen Forskel burde gøres paa Adelens og Kronens Bønder, eller som det hedder: „Udi dette ingens Tjenere at være forskaanede, enhver, og saa hvem han end tilhører, pligtig saadant til Armeen at forhjælpe“. Forslaget blev forelagt Axel Urup, som udtalte, at han „ingen bedre Raad ved dertil“, og det godkendtes næsten uden Ændring af Rigskommissarierne og blev dernæst Grundlag for den skaanske Hærs Forplejning. (Danske Kongers Hist. No. 120).

Den foran nævnte Bestemmelse om, at der fra Skaane ikke maatte overføres Proviant til de andre Provinser, gav Ulfeld Anledning til en Forespørgsel hos Rigshofmester Gersdorf sidst i Maj, da Ulfeld var vendt tilbage til Landskrone igen. Han ønskede at vide, hvorledes Adelen skulde opfatte det omtalte Forbud, navnlig om de maa gøre sig „sit saa nyttig, som de plejer“, om de maa skikke „af deres Kvæg fra deres Gaarde i Skaane og til deres Herresæder i Sjælland, eftersom de ville og behøve. Eller om vi maa købe Staldøksen herovre og skikke til Sjælland, som vi plejer. Jeg formener, at hvad der til Sjælland kommer, er bedre forvaret til Rigens Tjeneste alene end det, som i Skaane bliver, efterdi saadant, naar vore Folk gaar i Sverrige, maa være her eksponeret Fjendens Partier igen. — Dog, ligesom jeg ved, Øvrigheden vil have det, skal jeg mig i Underdanighed derefter rette. Og mest spørger jeg herom for Otte Christoffers¹⁾ Skyld, som jeg er Værge for, og skal engang svare til Regnskab; ti hans Øksen maa ikke for Helsingborg overkomme for Holger Vind²⁾. — Et Par Dage efter udstedtes der Ordre om, at Adelen i Skaane, som har Gaarde paa Sjælland, maa dertil overføre Øksne.

Ligesom i den foregaaende Del af Aaret ses Ulfeld ogsaa i de nu kommende Maaneder i Bevægelse og i Aktivitet i vigtige Anliggender, og man kan sige, at der i Kjøbenhavn og i Skaane i disse skæbnesvangre Maaneder ikke fattedes nogen Beslutning af Betydning, uden at Knud Ulfeld havde Andel deri. Saaledes var han i Landskrone midt i Maj, i Kjøbenhavn en Uge senere, atter i Landskrone sidst i Maaneden, i Kjøbenhavn i

¹⁾ Det var Brodersønnen.

²⁾ Lensmanden i Helsingborg.

den første Uge af Juni, i Helsingborg til Krigsraad den 12. Juni, i Kjøbenhavn den 14. Juni, atter i Landskrone et Par Dage senere og derefter ude omkring i Lenet i tjenstlige Anledninger — overalt raadende, anordnende og organiserende.

Det omtalte Krigsraad var foranlediget ved en kongelig Ordre af 8. Juni til Axel Urup om, at han efter afholdt Krigsraad skulde rykke frem for at begynde Krigen med et Indfald i Sverrig, hvad der var i Modstrid med de i Krigsraadet den 22. Maj afgivne Vota, da den skaanske Hær endnu langt fra var operationsdygtig. Til Stede i Krigsraadet var beordrede — foruden Axel Urup — Knud Ulfeld¹⁾, Niels Krabbe, Ulrik Christian Gyldenløve, Iver Krabbe og Holger Vind, hvilke ogsaa alle mødte og har underskrevet det til Kongen indsendte Dokument over Forhandlingen²⁾. Dette betydningsfulde Aktstykke er dateret „Helssingborre den 12. Juni 1657“ og er affattet af Ulfeld, der næst efter Urup betragtedes som den ældste i Raadet.

Der fremsættes heri først Forslag om Tilvejebringelse af Penge til Lønninger m. m., og dernæst gives der en detailleret Fremstilling af, hvorledes man kan opstille en Felthær ved at drage en Del af Besætningen ud af Fæstningerne og hertil føje noget geworbent Mandskab fra Sjælland, Lolland og Holsten. Erstatning til Fæstningsbesætningerne burde tages dels fra Lenene øst for Sundet, dels blandt det sjællandske udskrevne Mandskab, og Underbefalingsmænd til alt dette nye Mandskab burde tages blandt de gamle geworbne Kompagnier.

¹⁾ Ulfeld benævnes ved sin gamle Embedstitel „General Commissarien“, hvad der iøvrigt ofte var Tilfældet ogsaa efter 1647.

²⁾ Paategning i Kancelliet: „Krigs Raadets ordre (!) om underhold til folchet og andet“.

Foreløbig spændte man ikke Forventningerne højere end til en Felthær i Skaane paa 3000 Mand til Fods, hvortil maaske kunde føjes 1000 geworbne fra Holsten, samt 3000 Ryttere, hvoraf dog endnu kun de 2000 var til Stede. Endelig berørtes Spørgsmaal om Proviantering, om Afdelingernes Dislocering og om Tilvejebringelsen af let Fodfolk (Dragoner)¹⁾.

I nøje Overensstemmelse med Krigsraadets Forslag begyndte man nu paa Sammendragningen af et lille Fodfolkskorps ved Helsingborg, hvorefter Rytteriet og nogle Dragoner fremskødes til Engelholm under Ulrik Christians Kommando, og samtidig droges der nye Styrker af de unge Bønderkarle af Lenene ind i Fæstningerne, for, saa godt som Forholdene tillod det, at danne nye Fæstningskompagnier af dette Mandskab. Herved fik bl. a. Caspar Due i Landskrone ogsaa et Kompagni, efter at Ulfeld ved Henvendelse i Kjøbenhavn havde faaet oversendt en Del Vaaben.

I Skrivelser af 21. og 22. Juni havde Ulfeld henvendt sig til Rigskommissarierne i Kjøbenhavn om Ordningen af forskellige Forhold i Skaane, bl. a. Provianteringen af Landskrone og Opkrævningen af Adelen's Kontributioner, hvortil der den 27. svaredes ham, at de nu havde udstedt de fornødne Ordre: „Knud Ulfeld vil derfor efter Hans May's lukkede Ordre drage ind i Fæstningen af Landet det meste muligt er, ti dersom de ikke godvillig vil lade det komme derind, da skal Fjenden |: det Gud forbyde :| ikke skaane det, om han blev det mægtig“. De tilføjer dernæst i noget gaadefulde Udtryk: Der er nu skrevet til Commissarierne om at lade os

¹⁾ Skaanske Tegn. og Indlæg 8/6 1657.

vide, hvem der har betalt sine Kontributioner; men at det søges hos Adelen, sker derfor, at de kan se, at der spørges derefter. „Og at han skriver om Angivelse, saa er det langt fra, at vi nogen angiver, haabes ikke heller, at han mener os dermed, ti vi for vore Personer vil langt hellere tilrette end nogen forføre; men der er gaaet Kongebrev ud til alle Provinser. . . . Vi vide nok, at Hr. Knud Ulfeld er af de Landsens Patrioter, som af sin Middel gør saa vidt som nogen anden, haver og stor Umage dermed, hvilket gaas os andre ikke heller og forbi. Derfor faar vi paa alle Sider at være tilfreds med det, Tiderne giver. Hans Ko: Ma: ved noksom, at han for sin Person intet lader ermangle . . .“¹⁾.

I den næste Maanedes Tid var Ulfeld, der bl. a. den 12. Juli var i Kjøbenhavn, mest optaget af Forholdene i sit Len og af Arbejder med det vigtige Hverv at organisere et Landeværn og en Landstorm overalt i Skaane i Anledning af, at han af Konge og Raad havde faaet overdraget „Skaanes Defension“, d. v. s. Sikringen af selve Provinserne Skaane og Bleking mod fjendtlige Indfald, medens den mobile Hær tænktes optagen af den offensive Krigsførelse, nemlig Erobringen af Halland og Indfald i selve Sverrig. Den 18. Juli var et fjendtligt Rytterkorps rykket frem til Engelholm, hvor jo vort Rytteri og Dragonerne samt lidt Fodfolk og Feltartilleri stod under Ulrik Christians Kommando. Vort Rytteri, der blev overrasket, maatte temmelig pludselig trække sig tilbage mod Helsingborg, langsomt efterfulgt af Fjenden, som dog snart efter vendte tilbage mod nord igen. Den 23. Juli rykkede vor Hær, som nu ogsaa havde faaet samlet en

¹⁾ Danske Kongers Hist. No. 120.

ret anseelig Fodfolkstyrke — hvoriblandt 3 Kompagnier af Ulfelds Eskadron — atter frem til Engelholm, men traf ikke paa Fjenden¹⁾.

Under det første og overvældende Indtryk af den fjendtlige Invasion, som spredte Skræk og Forvirring lige til Kjøbenhavn, udstedtes der Befaling til Ulfeld om at mønstre Mandskabet, hvem det end tilhørte: Kronens, Adelens, Kapitlers og Gejstlighedens, „saa at de kan være i Beredskab til at støde til Armeen der i Landet, naar det behøves“, hvorfor Ulfeld skulde inddele det i Kompagnier og lade det eksercere. Han skulde desuden sørge for, at Befolkningen skaffede sig Vaaben, og at der oprettedes Bavner og Baal samt holdtes Vagt overalt i Landet²⁾. Tilsvarende Ordre udstedtes samme Dag til Bondestanden.

Straks efter Modtagelsen af denne Ordre, i hvis Tilblivelse han selv formentlig har haft Del, opsatte Ulfeld en Plan for sit Arbejde, hvorved han tænkte sig det aabne Land i de to Provinser delt i et østligt (Blekinge og Christianstad Len) og et vestligt Distrikt (Malmøhus, Landskrone og Helsingborg Len), hvert under sin Kommando. Han satte sig derhos straks i Bevægelse for at skaffe Befalingsmænd til den store Mængde Mandskab samt Vaaben og Ammunition m. m., idet han tænkte sig et lille særligt Korps opstillet i den østlige Del af Landet til at imødegaa fjendtlige Foretagender der.

Han slutter sin Memorial herom med: „Gud bevare vor Arme fra Ulykke, saa længe forhaabes jeg, Fjenderne kommer her ikke“!

¹⁾ Skaanske Handlinger No. 892, særlig Borcherts Artilleriregnskab 1657.

²⁾ Skaanske Tegn. ²³/7 1657 og Landskrone Lens Regnsk. 1657—58.

Nogle af sine Ønsker fik Ulfeld opfyldt — Resten maatte han selv om, idet man overlod til hans store Fædrelandskærlighed at finde paa Udveje, og man blev ikke skuffet i Forventningerne til ham.

Efter et udførligt Forslag af den dygtige og energiske Rigsraad Otto Krag udstedtes der endvidere den 28. Juli en til „alles Bønder“ i Skaane-Blekinge rettet kongelig Anmodning om et „General-Opbud“, hvorfra ingen, „som vil holdes for en god Patriot, kan undskylde eller undslaa sig fra sit Fædrelands Defension og Forsvar, nu da Fornødenhed og fælles Velstand kræver det“; det paabødes derfor alvorlig, at „alle tjenlige Mandkøn i alle Herreder og Len i Skaane holder sig i Beredskab med det bedste Vaaben og Tilbehør af Ammunition, som enhver kan bringe tilveje, det unge og dygtigste at bruges til Hest, de andre til Fods, saa at I kan være færdige til at følge Knud Ulfeld med 8 eller 10 Dages Proviant, naar han derom lader Eder tilsige. Fogder og andre, som kunde tjene til at føre som Officerer og at føre Folket, formoder vi at være villige til Fædrelandets Tjeneste; men skulde nogen undslaa sig og blive tilbage eller bortløbe uden Forlov, skal han straffes paa Liv og Ære som en „Landforreeder“ og af Lensmanden paagribes“. Tilsvarende Ordre udfærdigedes samme Dag til Lensmændene og særlig til Knud Ulfeld, og hertil var føjet adskillige Enkeltheder, saasom at en Del af Karlene skulde gøre Tjeneste som Dragoner, at saasnart den tilsigtede „Action“ (Slag) var udført, skulde den møde Almue hjemsendes, „for at de en anden Gang kunde være saa meget villigere til at møde, naar de opbydes“¹⁾.

¹⁾ Memorialier fra Kancelliet ^{25/7} og ^{28/7} 1657; Danske Kongers Hist. No. 123; Krigsarkivet i Stockholm, Krigskollegiets Brevbog I: Per Brahe til Raadet ^{3/8} og ^{10/8} 1657.

Selve Gangen i det vældige Arbejde, som udfordredes til at sætte alle disse Mennesker i Bevægelse, kendes ikke nærmere; men det fremgaar af samtidige Udtalelser fra Deltagere, at det hele stod og faldt med Ulfelds Personlighed. Kun han formaaede at meddele sin Energi og Myndighed til de underordnede Hjælpere, at overvinde al Modstand, at raade Bod paa de mangfoldige Mangler. Endelig, efter en halv Snes Dages Arbejde, som man næppe kan vurdere tilstrækkelig højt, kunde Ulfeld personlig rykke i Felten i Dagene den 8.—10. August.

Vor lille Hær, under Axel Urups Kommando, havde da ligget fast oppe ved Engelholm, medens den svenske Hær laa nogle Mil nordligere, ved Laholm. Urup havde vel modtaget den ene kraftige Opfordring efter den anden til at angribe Fjenden, men han ansaa stadig sit Korps for svagt dertil. I en Ordre af 2. August var det bleven paalagt ham absolut at rykke frem, saasnart Knud Ulfeld var stødt til ham med sin Bondehær, og den 8. August fik han en ny Ordre om, at han endelig ikke maatte gaa ud fra, at han først, naar Ulfeld var stødt til ham, maatte gaa frem til Angreb; ti „Vor Mening har ikke været og er ej heller endnu, at I skal vente paa Knud Ulfeld eller nogen anden, naar I ser Eders Fordel mod Fjenden“ etc.¹⁾

Den 7. August viste det fjendtlige Korps sig foran den danske Lejr ved Engelholm, og i de følgende Dage fandt der en Række mindre Kampe Sted mellem de to Modstandere; men i de samme Dage tilførte Ulfeld det danske Korps sit Livkompagni til Fods, 3 Kompagnier Fodfolk, som han mod Erstatning ved Landfolk havde taget ud af Christianstads Besætning, en Del af Claus

¹⁾ Koncepter og Indlæg til Skaanske Tegn. ²/₈, ⁸/₈ og ¹⁴/₉ 1657; Landskrone Lens Regnsk. 1657—58; Helmers Krønike.

Sparres Adelskompagni til Fods fra Landskrone, en Del spredt Mandskab af Skaanske Regiment til Fods samt endelig meget betydelige Skarer af Landfolk til Fods og til Hest (Dragoner) — vistnok mindst et Par Tusind Mand ialt, hvoriblandt „alle Gøinge Herreds Beboere til Hest, med riflede Bøsser“ eller de saakaldte „Gøinge-Rører“. Styrken af Ulfelds Mandskab kan ikke angives nærmere, men Ulfeld erklærede kort Tid efter til Rigsraadet, at han alene af Bønderne i Christianstad Len og Landskrone Len med Froste Herred har ført 7 Kompagnier Dragoner til Lejren ved Engelholm.

Straks efter Ulfelds Ankomst holdt Urup, Ulfeld og Gyldenløve Krigsraad, hvori besluttedes, at man straks vilde angribe Fjenden. Denne, der ogsaa var vidende om de ankomne Forstærkninger, afventede dog ikke Angrebet, men afmarcherede om Natten og gik tilbage til sin forskansede Lejr ved Laholm, hvorhen det danske Korps fulgte. Den svenske Rigsdrost Per Brahe, der havde Overkommandoen over det svenske Korps, erklærer, at Grunden til hans Tilbagetog var Mangel paa Proviant, og at dette i ethvert Fald har været en medvirkende Aarsag er sandsynligt, da Ulfelds Landeværnskompagnier omsværmede den svenske Lejr og saa godt som standsede al Tilførsel. Under stadige Smaakampe, hvori vore Styrker som oftest var heldige, trak Fjenden sig yderligere tilbage i Halland, hvorefter de Danske gav sig til at belejre Laholm. Ulfeld tog dog ikke Del heri, men vendte tilbage til sit Len og sin øvrige Virksomhed, medens en stor Del af hans medbragte Folk forblev ved Hæren.

At Fjenden var fordreven fra Skaane, at han havde maattet opgive sine Stillinger, først ved Engelholm, der-

næst ved Laholm, at denne Fæstning kunde belejres, at Fjenden havde maattet overlade en betydelig Del af sit eget Land til vor Hær, og endelig at Aanden, Stemningen i vor Hær var bragt ud over det døde Punkt, saa at man efter den lange Stilstandsperiode kunde gribe Offensiven, skyldes i Følge samstemmende Vidnesbyrd fra begge Hære Knud Ulfeld og hans Folk. Man forstaar derfor ogsaa godt, at man, da det andet Afsnit af Krigen i Skaane skulde begynde under Kongens Øjne i Slutningen af September, ikke kunde tænke sig dette uden Medvirkning af Knud Ulfeld og hans Bondehær.

Fra Slutningen af August foreligger der fra Ulfeld en Memorial, hvori han beder om nogle Begunstigelser for sin By Landskrone og for Bønderne i Lenet til Gengæld for deres Udgifter og Besvær paa forskellig Vis i Anledning af Krigen. Disse Begunstigelser tilstodes straks; men en Anmodning fra ham om at sende ham nogle Officerer over, kunde Rigsraaderne ikke opfylde: havde vi blot Penge til dem, skriver de, skulde intet være os kærere, men det var dem ikke muligt. Samtidig udbad Ulfeld sig nogle Oplysninger i Anledning af, at Rygtet gik, at Fjenden brandskattede i Blekinge¹⁾.

Imidlertid var man kommen ind i September. Den svenske Hær havde draget Forstærkninger til sig, var atter rykket frem og havde nødt den danske Hær til at opgive Belejringen af Laholm. Efter en ret hidsig, men uafgørende Kamp ved Gennevad Bro var den danske Hær gaaet tilbage til Skaane, og den fjendtlige Hær havde paany overskredet Skaanes Grænse. Men ogsaa

¹⁾ Danske Kongers Hist. No. 120.

til den danske Hær var nogen Forstærkning undervejs, og man planlagde i denne et nyt Fremstød imod Halland og imod den fjendtlige Hær.

Den 2. September udstedtes der Ordre til Ulfeld om, at da der til et forestaaende Tog ind i Sverrig vilde behøves meget Fodfolk og Dragoner til Passer, Broer, Buskads m. m., og Kongen vilde bruge Ulfeld ved dette Tog, skulde Ulfeld søge at skaffe 1000 Dragoner af Landfolket samt saa mange til Fods, som han selv skønnede fornøden, og han maatte selv udnævne de nødvendige Officerer hertil. Dersom Oberst Steding¹⁾ vilde være hos ham, var det vel, og desuden havde Kongen beordret den gamle Generalmajor Joachim von Bredow til „at lade sig bruge“ af Ulfeld. Ulfeld maatte — foruden at Kongen overlod ham sit Livregiment til Hest (Kay Lykkes) til Anvendelse paa Toget — af hver Fæstning i Skaane udtage 100 Mand imod at indlægge et lignende Antal af det „yngste og kønneste Mandkøn“ i Stedet. Af Landskrone maatte han tage 3 Feltkanoner, og fra Kjøbenhavns Tøjhus vilde man oversende ham 10 Jærnkanoer samt Graveredskaber m. m. „Vi bede Eder paatage Eder dette Tog og gøre Eders Flid dertil, som vi tiltror Eder, paa hvad Maade I selv agter bedst at gøre Fjenden Skade i hans eget Land og i Sverrig al den Skade og Afbræk muligt er“²⁾.

Ulfelds første Arbejde herefter gik atter ud paa at skaffe det størst mulige Antal Befalingsmænd til sit Korps, og han var om sig allevegne, idet han dels satte

¹⁾ Georg Steding (Städingk) havde i mange Aar tjent ved det geworbne Fodfolk, var godt kendt af Ulfeld og selv godt kendt med Forholdene i Skaane.

²⁾ Skaanske Tegn. og Indlæg 2/9 1657.

Rigskommissarierne i Bevægelse, dels lod de Officerer, han alt havde, forsyne med Penge og rejse omkring i Landet for at opsøge brugbare Løjtnanter og Underofficerer, og dels endelig fik han Tilladelse til at lade hente en Del Befalingsmænd fra sine ved Felthæren værende Kompagnier. General Bredow fik han ikke, da denne blev ansat som Kommandant i Malmø, men derimod beordredes General Henderson til at stille sig til Raadighed for Ulfeld. De lovede Jærnkanoer (7-Punds) kom fra Kjøbenhavn den 7. og desuden 2 Stykker 3¹/₂-Punds Regiments-Metalkanoer „i Feltlader“.

Den 9. September ses Ulfeld at være i Landskrone, men den 11. mødte han hos Rigskommissarierne i Kjøbenhavn (Giedde, Skeel og Otto Krag) — Kongen var endnu paa Fyen i Anledning af Begivenhederne ved Frederiksodde — paa Grund af det ham paalagte Hverv. Efter dernæst at være kommen hjem i sit Hus (han synes at have haft en Gaard paa Christianshavn) har han gennemtænkt Forholdene, og Resultatet af hans Overvejelser foreligger i følgende Memorial til Kommissarierne:

Eftersom I gode Herrer har i Dag ladet mig forstaa min allernaadigste Konges Befaling, nemlig at jeg mig skulde paatage med et Antal Folk at gøre en Diversion ind i Fjendens Land, ham til Afbræk saavidt mulig: saa skulde der ingen Ting være mig ønskeligere af Gud i Himmelen her paa Jorden, end at han vilde give mig den Naade at maatte kunne gøre min naadigste Herre og Fædreneland angenem og behagelig Tjeneste. Som jeg har sagt Eder selv, erkender jeg hertil min Incapacitet, men det skal ikke mangle paa Villien i min Herres Tjeneste. Og da det er en farlig Dont at paatage sig, „helst i saadan Tid, hvor ikke fejler de, der alting til

det værste ville udtyde og interpretere, ja, om Gud ikke vilde give den forhaabede Lykke, da at skyde alting til det onde: enddog saadant ikke staar i Menneskens Hænder, men Lykken alene kommer af Gud“. Saa fremfor alt beder jeg de gode Herrer altid forblive mig gode heri, raadføre til det bedste og i Agt have saadanne høje Embeders farlige Tilstand, „ikke tro letteligen, hvad enhver anbringer, men heller befordre, hvad der behøves til saadant Værk“, og særdeles for det første, at der, ligesom da jeg i forrige Konges Tid var ved Armeen, maatte forordnes et Krigsraad af Officerer at raadslaa om Herrens Tjeneste, og at hvad der sluttes af de fleste, maatte uden Frygt og Fare i Værk stilles. De andre Poster skal jeg opgive, naar det befales, hvem disse Personer maa være. Dersom det behager Hans May:, da at det bliver Oberster og Oberstløjtnanter, og dersom noget vigtigt forefalder, og Sagen taaler Opsættelse, at vi giver Hans May: det til kende¹⁾.

Udtrykkene i dette Brev er mærkelige, men de genspejler uden Tvivl med Troskab de Stemninger og Følelser, som beherskede de ansvarhavende i Tiden. De var rede til at ofre Liv og Velfærd for deres Land, men Ansaret trykkede dem; thi de vidste sig udsatte for Kritik, Miskendelse, Misundelse og onskabsfuld Bagvaskelse fra Hoffets Kreds, fra Københavns og de øvrige Byers Borgerskab, som selv ikke tog nogen som helst direkte Del i Krigen, men nøjedes med at sidde i Sikkerhed hjemme og holde Dom over dem derude i Lejrene, i Løbegravene og i Marken.

Tre Dage senere indgav Ulfeld i København et de-

¹⁾ Skaanske Indlæg til Miss. 19/9 1657.

tailleret Forslag til Anstalter i Anledning af Oprettelsen af det statelige Korps, som var tiltænkt ham. Han ønskede blandt andet, at det Landfolk, Dragoner og Fodfolk, som han havde ved Felthæren, og som han kendte og stolede paa, samt de tre Kompagnier af Garnisonen i Christianstad, som havde fulgt ham paa det første Tog, maatte indgaa i hans eget Korps, samt at Lensmændene maatte beordres til i forskellige Henseender at støtte hans Forehavende. Han slutter med følgende Oplysninger om Toget i August: Da kongelig Befaling lød paa, at det meste Landfolk skulde bruges tilhest som Dragoner og Resten tilfods, saa gav en Del af Bønderne i Christianstad Len, Landskrone Len og Froste Herred Heste til omtrent 7 Kompagnier Dragoner, for at de selv kunde blive hjemme og de unge gøre Tjeneste. Disse 7 Kompagnier blev førte til Lejren; men i de første 4—6 Dage fik de ingen Føde, men alene Arbejde med Skovl og Spade; nogle Heste blev bortstjaalne og en Del tagen fra dem med Magt paa „Aasen“¹⁾ |: som de, der kom igen, beretter :|. Det var meget ønskeligt, at Helsingborg Len, Herredsvad Kloster, Blekinge og en Del af Malmøhus Len maatte hjælpe med Heste, thi der er Heste nok i Landet, og da alle gjerne vil forsvares, bør ogsaa alle, hvem de end tilhører, hjælpe at gøre Dragonerne bereden²⁾).

Ulfelds Forslag blev næsten uden Undtagelse fulgte af Rigskommissarierne, som i alle Forhold viste Ulfeld den største Hensyntagen, og man tør vel antage, at den ledende af Kommissarierne, Christen Skeel, som selv var Hædersmand til Fingerspidserne og glødende Patriot,

¹⁾ Det er: Hallands Aas.

²⁾ Skaanske Indlæg til Miss. 17/9 og 19/9 1657.

har villet benytte Lejligheden til at vise, hvor megen Tillid og Agtelse han nærrede for sin Modstander fra de haarde Kampe paa Møderne i 1647. Hvad særlig „Krigsraadet“ angaar, udstedtes der Ordre om, at Ulfeld skulde bruge den nævnte General Henderson samt de Oberster og Oberstløjtnanter, som alt var eller herefter vilde blive ham tildelte, til et Krigsraad ganske i Overensstemmelse med Ulfelds Forslag.

Ulfelds ovennævnte Indstilling til Raaderne af 14. September er det sidste Aktstykke, vi kender fra hans Haand, og kun meget ufuldkomment er vi i Stand til at følge hans Spor i Dagene indtil hans Fald sidst i September. Det kan ses, at han har faaet samlet til sig i ethvert Fald en Del af sit eget Fodfolk og sine Dragoner fra Felthæren; men om han har medtaget Kongens Livregiment til Hest, synes tvivlsomt. Han har endvidere i Dagene omkring den 20. September antaget et meget betydeligt Antal Officerer til sit nye Mandskab; men det er tvivlsomt, hvorvidt han, selv ved Udfoldelsen af den største Energi, har kunnet overkomme i de faa Dage at rejse saa meget Mandskab, som Hensigten egentlig var.

Den krigerske Situation paa begge Sider den sidste Trediedel af September var den, at den svenske Hær under Feltmarskalk Gust. Otto Stenbock indtil den 20. September havde staaet ved Ørkeljunge, 3—4 Mil øst-nordøst for Engelholm, den danske Hær omtrent 3 Mil fra den svenske, ved Bolestad (Tranarp) ved Overgangen over Rønne Aa. Men den nævnte Dag trak den svenske Hær sig noget tilbage, til Fagerholt, tæt ved Grænsen mod Smaaland, og her forblev den indtil den 1. Oktober.

Medens den danske Hær forblev ved Bolestad, sam-

lede Knud Ulfeld efterhaanden sin Styrke ved Øster-Ljungby, tæt nordøst for Bolestad, men ligeledes ved Hovedvejen Ørkeljunge-Fagerholt-Markaryd. Stenbock beretter, at han maatte gaa tilbage til Fagerholt paa Grund af Fouragemangel, og fordi Fjenden daglig forstærkedes, og han beklager sig stærkt over, at de mange „Snaphaner“ — Skarer af Landfolket til Fods og til Hest — i Skovene overfalder hans Konvoyer. „Man kan ingen Efterretninger faa om noget, da Bønderne overalt ligger ude i Skovene, og de Partier af vore, som de ikke selv er voksne, rapporterer de straks til Fjenden. Fjenden forstærker sig daglig, og medens han i Holsten og Jylland intet foretager sig, synes han desto flittigere at være om sig her“¹⁾. Den 23. September beretter Stenbock, at en dansk Styrke var kommen til Ørkeljunge Natten mellem den 21. og 22. September, og der er ingen Tvivl om, at det er Ulfelds Folk, der uophørlig plager Svenskerne og væsentlig medvirker til, at Stenbock maa trække sig tilbage, og det er sikkert ogsaa dem, der først er fulgt efter Fjenden over Ørkeljunge.

En moderne, svensk Forfatter²⁾ beretter, at de Danskes Plan for det nu begyndende Afsnit af Felttoget

¹⁾ Krigsarkivet i Stockholm, Krigskoll. Brevbog I, Stenbock til Krigskollegiet 24/9 1657.

²⁾ Professor, Dr. A. Stille i Lund i en overordentlig tiltalende Afhandling „Felttoget i Skaane-Halland 1657“ (Hist. Tidskr. för Skåneland II). At der i Fremstillingen af Forholdene vedrørende den danske Hær, særlig dens Organisation, findes nogle Misforstaaelser er let undskyldeligt, da disse Forhold i sig selv er meget vanskelige at udrede. Denne Forfatter berigtiger — navnlig paa Grundlag af nogle efter Krigen afgivne Vidnesbyrd — de hidtil givne Fremstillinger af Begivenhederne ved Ulfelds Fald og beretter, at Ulfeld blev dræbt af Oberst Ranck i et Sammenstød den 28. September om Formiddagen, paa „Sibbarps Ry“ syd for Haslerød.

gik ud paa, at den egentlige Hær, ved hvilken Kongen befandt sig, skulde trænge frem uden om den svenske Hærs højre Fløj, og samtidig hermed skulde Knud Ulfeld med sit Korps foretage en Diversion ad Helgeaadalen mod eller udenom den svenske Hærs venstre Fløj, saaledes at Svenskerne trykkedes i begge Flanker. Dette kan vel være rigtigt¹⁾; men om det, der skete de sidste Septembere dage ude i det stærkt gennemskaarne Terræn øst for den svenske Hær, kendes med enkelte Undtagelser, som senere vil blive nævnte, af samtidige Beretninger kun de svenske, og disse er derhos faa og ret ubestemte. For at søge klaret Forholdene ved Ulfelds sidste Kamp og hans Fald skal disse Beretninger gengives her.

Feltmarskalk Stenbock beretter den 30. September — vistnok om Formiddagen — til Krigskollegiet, at han har udsendt Generalløjtnant Henrik Horn med „et stærkt Parti“ mod Passet ved Vitsø²⁾, hvor der var anmeldt fjendtlige Tropper. Senere paa Dagen erfarer Stenbock af den tilbagevendte Horn, at da Horn kom til Vitsø, var Fjenden gaaet bort derfra — hvorhen vidstes ikke. Stenbock tilføjer: Jeg har sendt Oberst Ranck³⁾ med hans Dragoner og 30 Heste (Ryttere) ad Vejen fra Smaaland til Vitsø; man siger, at han er bleven jaget af Fjenden. Jeg sendte ham afsted, inden jeg vidste noget om dette fjendtlige Parti, der har været ved Vitsø⁴⁾. Samme Dag

¹⁾ Se den kongelige Ordre 1. Oktober til Henrik Lindenov om at fortsætte den „Diversion i Giøng Herred eller anden passende Sted“ i Christianstad Len, som Knud Ulfeld var beordret at gøre (Skaanske Tegn. ¹/₁₀ 1657 af Hovedkvarteret i Røssøholm).

²⁾ Omtrent 2 Mil i Luftlinie øst for Fagerholt, det svenske Hovedkvarter.

³⁾ Han var Kommandør for de smaalandske irregulære Dragoner.

⁴⁾ Krigsarkivet i Stockholm, Krigskollegiets Brevbog I.

skriver Stenbock til Carl Gust. Wrangel i lignende Udtryk, men tilføjer om det fjendtlige Parti ved Vitsø, at dette i Tide var bleven advaret af Bønderne og havde trukket sig tilbage. Han har for „nogle Dage siden“ udkommanderet Oberst Ranck i Retning mod Christianstad for at indhente Fanger og skaffe Efterretninger; men Ranck er til sin Ulykke netop falden i Hænderne paa dette (danske) Parti og har mistet omtrent 60 Ryttere og Dragoner. Den 7. Oktober skriver Stenbock i en Efterskrift til Wrangel: Angaaende det Parti af Fjendens, som faldt over Oberst Ranck, saa har Knud Ulfeld sendt dette Parti ud og er da af Ranck selv bleven skudt ihjel¹⁾. Til Rigsdrosten Per Brahe havde Stenbock berettet den 4. Oktober: at det Parti af Oberst Rancks har udrettet det, at Knud Ulfeld er bleven dræbt²⁾. Endelig haves der en (svensk) Beretning om et Forhør over en dansk Fange den 12. Oktober, hvori Fangen, der var af Ulfelds egen Eskadron, berettede, hvorlunde Ulfeld „skal være raget i Rencontre med vore Dragoner og have slaæet dem; men han Uhlefeldt selv menes at være skudt“³⁾.

Herefter kan man antage, at Oberst Ranck, der var udsendt „nogle Dage“ før den 30. September fra Smaalandsland over Vitsø mod Christianstad, har passeret Helgeaa ved Vitsø og derefter har fortsat i sydøstlig Retning mod Christianstad. Han kan da have faaet Efterretning om Ulfelds Fremrykning til højre bagved sig og være vejet tilbage i nordlig Retning til den nærmeste Helgeaa-

¹⁾ Skoklosterarkivet, Stenbock til Wrangel.

²⁾ Samme Arkiv T. II. No. 39 Afskrift af Beretning fra Stenbock til Per Brahe.

³⁾ Rigsarkivet i Stockholm, Carl X Gust. Tid. Den danske Krig, Skaane, Halland og Blekinge.

overgang, ved Haslerød (Sibbarp). Knud Ulfeld kan paa sin Side, under Flankemarchen mod øst, have dækket Hovedmængden af sit Landfolk i den farlige Flanke ved et „Parti“ af sine Dragoner m. fl., med hvilket han selv er fulgt for at rekognoscere Fjenden¹⁾, og det kan have været dette „Parti“, som en kort Tid har været ved Vitsø, enten den 27. eller den 28. meget tidlig paa Dagen, for dernæst senere paa Dagen den 28. at overfalde og nedsable Rancks Afdeling henne ved Haslerød. Men Datoen 28. September for Ulfelds Fald synes desuagtet mistænkelig. Fra Haslerød (Sibbarp) til Fagerholt er der (i Luftlinie) kun 4 Mil, medens Vitsø ligger omtrent midt imellem de to Steder, saaledes at en Rytter i Løbet af faa Timer kunde bringe Melding fra Haslerød til Fagerholt (eller Vitsø); men ikke desto mindre er Stenbock endnu den 30. om Formiddagen uvidende om Nedsablingen den 28. „om Formiddagen“²⁾, og først senere paa Dagen erfarer han rygtevis noget derom! Det skønnes ogsaa mistænkeligt, at der skulde kunne gaa 2—3 Døgn hen efter det danske „Partis“ Ophold ved Vitsø (2 Mil fra Stenbocks Hovedkvarter), inden Stenbock faar nogen Melding derom. Henrik Horns Styrke kunde med Lethed paa een Dag gøre Turen Fagerholt-Vitsø og tilbage igen. Det synes derfor rimeligere at antage, at Ulfeld er falden den 29. September — maaske endog først den 30.

¹⁾ Se Landskrone Lens Regnskab 1657—58 om en saaret Dragon Laurids Nielsen Ørje, „som udi dend Rencontra mod Suenschen bleff quest, da Hr. Knud Ulfeld bleff schut“, og om hvem hans Kompagnichef udtaler, at han (Dragonen) „var udkommanderet paa det Parti imod de Svenske, da General, Hans Excellence afgangne Velbaarne Salig Hr. Knud Ulfeld blev nedlagt“.

²⁾ Se Professor Stilles Skrift S. 83.

Ogsaa Professor Stilles Fremstilling af Oberst Rancks Forhold skønnes tvivlsom. Det siges, at Rancks Hensigt var at hindre Ulfelds Overgang ved Haslerød; men Af-færens Forløb med den frygtelige Nedslagtning af Rancks Folk tyder langt mere paa, at de Danske har overrasket Svenskerne, end paa et tilsigtet Forsvar fra disses Side. Herpaa tyder ogsaa en af Landshøvdingen i Christianstad Len 1675, den bekendte Magnus Dureel, til Regeringen stilet Erklæring, hvori Dureel anbefalede en forhenværende dansk Bonde (Rigsdagsmand) til en Benaadning i Anledning af, at denne Bonde havde hjulpet Oberst Ranck med nogle fra Kampen tiloversblevne Ryttere til at slippe over Helgeaa, eftersom de Danske havde besat de øvrige Overgange i Ryggen paa Svenskerne¹).

Men altsaa, Knud Ulfeld var falden; med Vaaben i Haand, med Ansigtet mod Fjenden, i sejrrig Fægtning og midt i sin Manddoms travleste Virken. Hans Lod var ogsaa i den Henseende misundelsesværdig, at han undgik at opleve og sørge over den ulykkelige Krig og dens Følger: Afstaaelsen af hans Landsdel og hans Hjem til Fjenden, og han undgik Ydmygelsen ved Regeringsforandringen 1660. Den Nimbus, som var kommen til at omgive hans Person og hans Virken, men som nu forlængst er glemt²), fremgaar tildels af de faa bevarede Efterretninger fra dansk³) og svensk Side og af, at endnu

¹) Sv. R. A. Landshøvdingsskrivelser Christianstad Len 1658—80 I. Velvillig Meddelelse fra Hr. Dr. phil. K. Fabricius.

²) Professor Stille har Æren af tidligere end nogen anden offentlig at have vurderet Ulfeld efter Fortjeneste.

³) En samtidig (trykt) dansk Beretning, dateret „Rützeholm d. 1. Okt.“ siger: Vor Armee er igen gaaet ind i Halland for at se, hvad der kan udrettes mod Fjenden. Den svenske Hær er ogsaa brudt op og har begivet sig ind i Sverrig ved Markaryd, hvor Hr. Knud Ulfeld med hos sig havende kommanderede Ryttere

mange Aar efter var Erindringen om Knud Ulfelds Fald levende hos Grænsebefolkningen.

Hans Gærning overdroges — som foran antydet — til hans tidligere Svoger Henrik Lindenov, som fra Christianstad ligeledes havde udvist overordentlig Dygtighed og Aktivitet; men det viste sig umuligt at holde det løst sammenføjede Mandskab samlet eller at udskrive nyt i Stedet. En af Ulfelds Dragon-Kaptajner, Skotten Thomas Meldrum, i den skaanske Krig Chef for Kronprinsens Regiment, skulde udskrive et Kompagni i Skaane og beretter i den Anledning meget betegnende: Men der jeg med min Ordre derom kom til Fogden, svarede han mig bestandig, at han ingen Folk kunde levere mig, saa længe Armeen laa i Skaane. Nu, da han hører, at General Ulfeld er død, giver han mig kun en Hob næsvise Svar og siger, at han ikke er min Dreng osv.¹⁾

af Livregimentet en Parti af 160 Heste antruffet og ganske slaaet, saa ingen derfra kom uden en Cornet alene, som ved stor Bøn erholdt Kvarter. Men desværre den Erlige Velbaarne Mand Hr. Knud Ulfeld, som mente sit Federneland saa vel og i denne Rencontre sig saa mandelig og vel holdt, er ved et ulykkelig Skud bleven, og ellers ingen paa vor Side uden alene to Ryttere. — Noget lignende siges i en (trykt) „Extract-Schreiben aus dem königl. Dän. Feldläger in Halland“ den 5. Oktober. For øvrigt er der flere andre, men indbyrdes uoverensstemmende Beretninger om Ulfelds Fald — saaledes hos Pufendorf: de rebus Car. Gust., hos Ljunggren: Skaanske Herreg., m. fl.

¹⁾ Indlæg Militien vedkommende 1657 ¹⁴/₁₀. — Knud Ulfeld benævnes i 1657 hyppig „General“ eller „Generalmajor“, og navnlig kalder hans undergivne Officerer ham jævnlig saaledes. Der synes dog ikke noget Steds at findes nogen Udnævnelse til denne Grad for ham, medens han derimod i sin Egenskab af Chef for sin Fodfolkseskadron og sine Dragoner var Oberst. Muligvis hidrører Benævnelsen fra hans gamle Titel „General-Kommissarius“ — maaske er den en Reminiscens fra hans Patent af 1647, hvori der jo tillagdes ham Rang næstefter Rigens Marsk, hvis Stilling svarede til Feltmarskalk.

Ulfelds Lig var først bleven bragt til Christianstad, derfra til Landskrone. „Den 28. Oktober blev salig Knud Ulfelds Lig ført ind paa Slottet, efter at den velbaarne sal. Herre havde tilsat sit Liv i Hans Kong. May. og sit Fædrelands Tjeneste og vovet det for Fjendens Haand“. „Den 4. November blev skudt ved den sal. Herres Begravelse og atter skudt efter Prædiken paa Kirkegaarden 3 Salver med Regiments-Kobberstykker“. — De til Begravelsen mødte Rigsraader og andre Adelsmænd beordredes til at deliberere om Foranstaltninger til Skaanes Forsvar¹⁾. For kort Tid siden (1906) blev Ulfelds Begravelse i Igeløse Kirke aabnet, hvorved Besidderen af hans gamle Gaard Svenstrup lod Prydelserne borttage fra Kisten²⁾, der havde en Inskription om, at Ulfeld „lod som en oprigtig Riddersmand sit Liv for sit Fædreland“. Kisten var i øvrigt omtrent falden sammen, men Knoglerne af Liget var ufortærede, og navnlig var Kraniet vel bevaret. Ejeren af Svenstrup lod Begravelseskapellet fuldstændig rydde og de hensovedes Rester grave ned i et Hul paa Kirkegaarden.

Allerede den 6. November paa Landskrone Slot skriver Edel Rosenkrantz, salig Knud Ulfelds, til Kongen, at da „mig høj-bedrøvede efterladte Enke i denne sørgelige Tilstand højeste Magt paaligger at skifte efter min salig Husbond saa snart som muligt, da efterdi min nærmeste Slægt og Venner befindes ved adskillige Krigsforretninger forhindrede“, beder hun om, at Niels Krabbe

¹⁾ Landskrone Lens Regnsk. 1657—48; Skaanske Tegn. og Indl. ^{1/10} og ^{17/11} 1657.

²⁾ Velvillig Meddelelse fra Hr. Dr. phil. Fabricius.

til Skjellinge maa være paa hendes Side, naar Skiftet skal foretages. I Margen til hendes Skrivelse er med en anden Haandskrift (i Kancelliet?) tilføjet „Gunde Rosenkrantz“, og den 15. November beordredes han som Værgesamme Dag skrev hun og Otto Lindenov (Ulfelds Stedsøn fra første Ægteskab) — den sidste „paa s. Her Knud Ulfelds Børns Vegne“ — at de paa Grund af de vanskelige Tider foraarsages til snarest at holde Skifte efter „vor salig Husbond og Fader“. De ønsker til Kommissarier herved Ove Giedde og Christen Skeel.

I dette sidste Brev er der i Stedet for Navnene Ove Giedde og Christen Skeel tilføjet i Margen „Vincens Bilde og Erik Rosenkrantz“, og Konceptet til Ordren har ogsaa først lydt paa disse to Mænd, men derefter er Navnene bleven rettede til Giedde og Skeel. Disse to Adelsmænd var vel for Tiden de af Statens Sager mest optagne Rigsraader, og at de har paataget sig at møde til Skiftet trods deres mangfoldige og byrdefulde offentlige Hverv, tør maaske betragtes som et Afdrag paa Taknemmelighedsgæld fra deres egen og fra Statens Side til den afdøde¹⁾.

¹⁾ Skaanske Tegn. og Incl. ^{15/11} 1657, der indeholder det nærmere om, hvem de efterladte ønskede til Kommissarier paa Skiftet for de forskellige Arvinger, og hvem der beordredes. Otto Lindenov blev Værgesamme for sine to „Søskende“ (Christoffer og Margrethe Ulfeld).